

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet u Zagrebu

Zara Troskot, Marija Elena Prskalo

Pravni studij

Ključne odrednice iseljavanja visokokvalificiranog
stanovništva: Slučaj Hrvatske s komparativnim osvrtom na
nove članice EU

Zagreb, 2018.

Ovaj rad izrađen je na Katedri za ekonomske znanosti (Pravni fakultet u Zagrebu) pod vodstvom doc. dr. sc. Ružice Šimić Banović i predan je na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2017./2018.

Sadržaj rada

1. UVOD	3
1.1. Ciljevi rada, metodologija i plan rada	3
2. ODLJEV MOZGOVA- POJAM I KONTEKST.....	5
2.1. Odljev mozgova- potisni faktori (<i>push factors</i>) i učinci na zemlje iseljavanja	7
2.2. Odljev mozgova - faktori privlačenja (<i>pull factors</i>) i učinci na zemlje useljavanja.....	11
3. RH U KONTEKSTU MIGRACIJA.....	13
3.1. Emigracija - tradicija, a ne samo suvremeni trend u RH.....	13
3.1.1. Tko su (potencijalni) iseljenici iz RH?.....	13
3.1.2. Poželjne destinacije hrvatskih emigranata i najviše emigracijom pogodena područja unutar RH	18
3.2. Imigracijski trendovi u RH.....	20
4. ISELJAVANJE IZ RH NAKON PRISTUPANJA EU	22
4.1. Načelo otvorenosti i sloboda kretanja radnika unutar EU.....	22
4.2. Statistički uvid u migracijske trendove u RH nakon pristupanja EU	24
4.3. Uzroci suvremenih emigracija u RH.....	25
4.4. Posljedice suvremenih emigracija u RH.....	26
4.5. Studija slučaja – odlazak liječnika iz RH	30
5. REPUBLIKA HRVATSKA NAPRAM DRUGIM SREDNJE- I ISTOČNOEUROPSKIH NOVIH EU ČLANICA	36
6. ZAKLJUČAK	45
7. POPIS LITERATURE	50
8. SAŽETAK.....	54
9. SUMMARY	55

1. UVOD

Hrvatska je tradicionalno prostor iseljavanja, no novi val iseljavanja čiji je okidač bio ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju našao je Hrvatsku nespremnom za zadržavanje svog najvrjednijeg resursa, ljudskog kapitala. Dosadašnja istraživanja fenomena odljeva mozgova fokusirala su se na pojedinačne aspekte uzroka ili posljedica poput ekonomske situacije u zemljama iseljavanja, socioekonomskog položaja mladih u Hrvatskoj, utjecaja konkretnih pojava (poput korupcije) na iseljavanje ili pregleda povezanih ekonomskih pokazatelja u novim članicama EU. Polazište ovog rada je nepostojanje sveobuhvatnog pregleda aktualne situacije kao i deficit relevantnih statističkih podataka što onemogućuje jasan, holistički uvid u ključne determinante postojećeg stanja i perspektive istoga. Uzimajući to u obzir, problemu odljeva mozgova u Hrvatskoj pristupamo s gledišta Republike Hrvatske kao nove članice Europske unije, s fokusom na trend iseljavanja u zadnjih pet godina od kada je Republika Hrvatska pristupila Europskoj uniji. Time ovaj rad daje teorijski i empirijski doprinos ovoj gorućoj temi u Hrvatskoj za koju postoji veliki jaz – prepoznaje se njena rastuća relevantnost, no ne naziru se sveobuhvatna rješenja kroz javne politike niti sveobuhvatna znanstvena istraživanja.

1.1. Ciljevi rada, metodologija i plan rada

Glavni cilj rada je teorijski i praktično prikazati aktualno stanje u Republici Hrvatskoj u pogledu iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva kroz prepoznavanje i analizu njegovih uzroka, trenutnih i budućih posljedica te učinaka na društvo u cjelini. Specifični je cilj rada identificirati ključne aspekte tog fenomena te sadašnje i potencijalne aktere te pružiti komparativnu analizu RH sa srednje- i istočnoeuropskim novim državama članicama EU koje se suočavaju sa sličnim problemom. Konačno, rad nastoji stvoriti podlogu za *policy* preporuke – sektorski specifične i horizontalne. Stoga su posebni su osvrta dani na slučaj odlaska liječnika kao jasne ilustracije nedostataka trenutnog državnog pristupa problemu te na stanje mladih, kako bi se dobila slika poželjnih smjerova djelovanja u cilju poboljšanja situacije.

Rad se dominantno temelji na najrecentnijim sekundarnim izvorima. Proučavani su znanstveni i stručni članci, publikacije, zakoni i statistički podaci te su po potrebi autorice radile vlastitu obradu istih. Osim statističkih podataka, anegdotalni dokazi važan su doprinos ovoj analizi. Dodatno, za potrebe produbljivanja teme kontaktirani su izabrani sugovornici i time je rad obogaćen primarnim izvorima podataka.

U radu se problematici odljeva mozgova prilazi s više aspekata, polazeći prvenstveno od definiranja pojma odljeva mozgova, stavljajući ga u kontekst potisnih i privlačnih faktora migracija, uz pojašnjenje njegovih učinaka na zemlje iseljavanja i useljavanja (Poglavlje 2). Treće poglavlje rada pruža opći pregled migracijskih trendova u RH, kako bi se zatim u četvrtom poglavlju stavio naglasak na iseljavanje iz RH nakon ulaska u EU, pojašnjavajući sve ključne odrednice takvog specifičnog suvremenog emigracijskog vala. Teorijsko obrađivanje suvremenog emigracijskog vala u četvrtom poglavlju rada završava praktičnim osvrtom na slučaj odlaska liječnika iz RH, koji, kao predstavnici jednog po kriteriju ulaganja najskupljeg, deficitarnog zanimanja u RH trenutno čine jednu od najosjetljivijih skupina po pitanju odljeva mozgova. U petom poglavlju RH se stavlja u kontekst EU, kao nova zemlja članica, uspoređujući pritom RH sa zemljama Istočne i Srednje Europe, koje suočene s istim problemom odljeva mozgova predstavljaju izvrstan temelj za stvaranje realnog prikaza trenutne pozicioniranosti RH unutar EU. U posljednjem dijelu rada izdvajaju se ključne sastavnice problematike odljeva mozgova u RH, referirajući se pritom ponajviše na njegove uzroke, te pritom pružajući određene preporuke u cilju sprječavanja odljeva mozgova u RH, ublažavanja njegovih negativnih posljedica, odnosno kompenziranja na taj način ostvarenog gubitka te stvaranja osnove za povratak odnosno cirkularnu migraciju.

2. ODLJEV MOZGOVA- POJAM I KONTEKST

Pojam odljeva mozгова potječe još iz sredine 20. stoljeća kada je u Velikoj Britaniji zabilježen veliki odljev britanskih znanstvenika u Sjevernu Ameriku.¹ Iako na globalnoj razini, zbog raznolikosti obrazovnih sustava, nema konsenzusa o definiciji odljeva mozгова, u sljedećem odlomku pokušat će se odrediti značenje tog pojma u kontekstu također relevantnih i aktualnih pojava migracija obrazovanih i perspektivnih pojedinaca.

Za potrebe ovog rada koristimo sljedeće definicije:

„Odljev mozгова predstavlja specifičan oblik migracije stanovništva koji se odnosi na odlazak visokoobrazovanih stručnjaka, znanstvenika i intelektualaca neke zemlje.“²

„Visokoobrazovani stručnjaci, znanstvenici, intelektualci i umjetnici nositelji su gospodarskoga i društvenoga razvoja svake zemlje, pa ih se zato naziva ljudskim kapitalom.“³

Važno je naglasiti kako svaki odlazak znanstvenika, stručnjaka iz zemlje ne znači ujedno i odljev mozгова. Da bi takvo iseljavanje bilo deklarirano kao odljev mozгова mora biti uzrokovano potisnim faktorima u zemlji porijekla i privlačnim faktorima u zemlji odredišta, te mora predstavljati gubitak za matičnu zemlju koji se ne može kompenzirati novčanim doznakama, prijenosom kapitala ili prijenosom novih znanja i tehnologija.⁴

U praksi se odlazak znanstvenika očituje u dva migracijska smjera: vanjski i unutarnji. Vanjski smjer migracije očituje se kao tzv. odljev mozгова i odlazak znanstvenika u inozemstvo. Unutarnji migracijski smjer predstavlja napuštanje profesionalne pozicije, odnosno znanosti i odlazak u druge djelatnosti unutar zemlje.⁵ Vanjski migracijski tok poznat je pod nazivom *brain drain*, dok se unutarnja migracija odnosno promjena profesije i odlazak iz znanosti naziva *brain waste*.⁶ Iako su obje pojave jednako značajne i jednako porazne za

¹ Ienciu Nicoleta Maria; Ienciu Ionel-Alin, *Brain drain in Central and Eastern Europe: new insights on the role of public policy*, Southeast European and Black Sea Studies, sv. 15, br. 3, 2015., str. 283.

² Kostanjevečki Tatjana, *Psihološki aspekti nezaposlenosti: Odljev mozгова*, Zbornik radova XII. ljetne psihologijske škole, Silba, 2002., dostupno na: <http://mjesece.ffzg.hr/nezaposlenost/3.4.html>, 16.02.2018.

³ Relja Renata; Reić Ercegovac Ina; Čerenić Vanja, *Potrebe, mogućnosti i namjera odlaska u inozemstvo: Analiza stavova studenata iz Šplita (RH) i Sarajeva (BIH)*, Andragoški glasnik: GlasiloHrvatskog andragoškog društva, sv. 19, br. 1-2, 2015., str. 1-21, str. 4., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/156695>

⁴ Petroff Alisa, *Reversing the brain drain: evidence from a Romanian brain networking organization*, International Organization for Migration (IOM), sv.54., br.5., 2016., str. 123.

⁵ Relja R.; Reić Ercegovac I.; Čerenić V., op. cit. u bilj. 3, str. 4.

⁶ *ibid.*, str. 4.

društvo, u fokusu ovoga rada je oblik vanjske migracije (tzv. odljev mozgova) kao aktualni fenomen koji iz dana u dan sve više pogađa Republiku Hrvatsku.

Odljev mozgova kao odraz nezadovoljstva visokokvalificiranih stručnjaka životom u zemlji koju napuštaju treba razlikovati od akademske mobilnosti te rastućeg trenda cirkulacije mozgova. Između odljeva mozgova i akademske mobilnosti postoji ključna terminološka razlika koja se prvenstveno sastoji u njihovom trajanju i svrsi. Prema definiciji „Međunarodna mobilnost odnosi se na boravak u inozemstvu radi određenog perioda studiranja (bilo da se radi o semestru, godini ili cijelom studijskom programu koji najčešće rezultira kvalifikacijom), dok se odljev mozgova odnosi na trajni odlazak iz zemlje.“⁷ Važno je naglasiti da je akademska mobilnost prvenstveno namijenjena studentima i djelatnicima akademske zajednice, a da se pojam odljeva mozgova isključivo odnosi na visokokvalificirane stručnjake, one koji se nakon što su se obrazovali u RH odlučuju na trajni odlazak u inozemstvo. Na individualnoj razini akademska mobilnost studentima pruža mogućnost vlastitog usavršavanja u međunarodnom okruženju i upoznavanje novih jezika i kultura. Ona također doprinosi čitavom društvu uzimajući u obzir pozitivne aspekte međunarodne suradnje između sveučilišta te razmjene znanstvenih iskustava i znanja koja izravno doprinose razvoju obrazovnog sustava.

S druge strane, odljev mozgova najčešće nije potaknut željom za vlastitim usavršavanjem u nekoj drugoj zemlji u sklopu studentskog programa u trajanju od par mjeseci, već nezadovoljstvom življenja u zemlji u kojoj pojedinci trenutno borave i u kojoj su se obrazovali. Iako uglavnom negativna pojava za zemlju iz koje odlaze, taj fenomen može doprinijeti pojedincu i državi iz koje je otišao u smislu većih mogućnosti koje visokokvalificirani imaju kod primjerice pribavljanja sredstava za zajedničke istraživačke projekte s kolegama i prijateljima u matičnoj zemlji, te zbog transfera novih znanja i tehnologija, posebno ako se takvi ljudski potencijali odluče vratiti (cirkulacija mozgova).⁸ Cirkulacija mozgova ili kružna migracija je pozitivna pojava privremenog emigriranja pojedinaca (studenata i visokokvalificiranih stručnjaka) koja uključuje njihov povratak u zemlju i pozitivne učinke njihovog znanstvenog i istraživačkog doprinosa društvu. U kontekstu izlaganja ova tri pojma zanimljiva je postavka: vodi li akademska mobilnost prema

⁷ Ivošević V; Šćukanec N., *Vodi li akademska mobilnost k odljevu mozgova?*, Institut za razvoj obrazovanja, blog, dostupno na: <http://www.iro.hr/hr/javne-politike-visokog-obrazovanja/kolumna/vodi-li-akademska-mobilnost-k-odljevu-mozgova/>, 20.02.2018.

⁸ Relja R.;Reić Ercegovac I.;Čerenić V., op. cit. u bilj. 3, str. 4.

odljevu mozгова? Ona može i ne mora biti vezana uz odljev mozгова imajući u vidu da je to u većini slučajeva ipak stvar individualnog izbora i odluke pojedinca. No isto tako država s jedne strane treba poticati mobilnost studenata i stvarati preduvjete za njihovo daljnje obrazovanje i usavršavanje u zemlji, kao i naposljetku zapošljavanje u struci kako ti isti ne bi postali potencijalni migranti i kao takvi činili nepovoljnu brojku onih koji svoju budućnost vide izvan Republike Hrvatske. S tog aspekta, povezanost između akademske mobilnosti i odljeva mozгова problematika je koja ne stoji sama za sebe već je direktno povezana uz aktivno preventivno djelovanje države s ciljem zadržavanja perspektivnih i mladih studenata-budućih stručnjaka.

2.1. Odljev mozгова- potisni faktori (*push factors*) i učinci na zemlje iseljavanja

Migracijski tokovi su determinirani potisnim faktorima u zemljama porijekla i faktorima privlačenja u zemljama odredišta. Migracije su inherentne ljudskoj civilizaciji i postoje od kada postoji i ljudska vrsta.⁹ Kao razlozi migriranja obično se navode bolja kvaliteta života u zemlji odredišta, stjecanje novih iskustava te nepovoljne životne okolnosti ili teške nedaće u zemlji porijekla.¹⁰ Istraživanja su pokazala kako odljev konkretno stručnjaka iz slabije razvijenih u razvijene zemlje uzrokuju čimbenici poput primjerice: razlike u visini dohotka, veće mogućnosti za provođenje znanstvenih istraživanja i veće mogućnosti stručnog usavršavanja, kao i razlike u nekim bitnim odrednicama kvalitete života u zemlji (uvjeti stanovanja, mogućnosti školovanja djece, mogućnosti korištenja slobodnog vremena, bogatiji kulturni život i sl.).¹¹ Ukratko, radi se o nezadovoljstvu svim ili dijelom ključnih aspekata življenja. Čimbenici koji su presudni u procesu donošenja odluke visokokvalificiranih da napuste zemlju mogu se klasificirati u četiri skupine: ekonomski, edukacijski, pravni i politički. Kao ekonomski razlozi mogu se navesti: niska razina dohotka, neriješeno stambeno pitanje i općenito nizak životni standard.¹² Ostali važni makroekonomski čimbenici su i negativni rast bruto domaćeg proizvoda, nepovoljna gospodarska situacija, visoka stopa nezaposlenosti, nizak životni standard i relativno niske plaće s obzirom na kvalifikaciju.¹³ Među obrazovne/edukacijske razloge mogu se svrstati: bolji inozemni uvjeti znanstvenog rada i stvaralaštva u odnosu na matičnu zemlju, loš položaj znanstvene zajednice u matičnoj

⁹ Potočnik Dunja; Adamović Mirjana, *Iskustvo migracije i planirani odlasci mladih iz Hrvatske*, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 2018., str. 29.

¹⁰ *ibid.*, str. 25.

¹¹ Relja R.;Reić Ercegovac I.;Čerenić V., op. cit. u bilj. 3, str. 5.

¹² *ibid.*, str. 5.

¹³ Relja R.;Reić Ercegovac I.;Čerenić V., op. cit. u bilj. 3, str. 5.

zemlji, i kao što je već spomenuto povoljnije inozemne prilike za napredovanje u struci.¹⁴ Pravni čimbenici, kao što su pravna nesigurnost, neučinkovito pravosuđe te neefikasna i zastarjela administracija također uvelike otežavaju proces preventivnog djelovanja na odljev mozгова odnosno ubrzavaju odluke o odlasku. Nadalje, jedan od najvažnijih političkih potisnih faktora zasigurno je nestabilnost državne vlasti i stopa korupcije koja dokazano korelira sa stopom odlaska znanstvenika i stručnjaka iz zemlje.¹⁵ Naime, dokazano je kako zemlje s niskom stopom korupcije privlače veći broj stranih visokokvalificiranih stručnjaka od zemalja s visokom stopom korupcije koje pritom bilježe i veliki odljev vlastitog stanovništva.¹⁶ U prilog prethodno navedenom govore rezultati empirijskog istraživanja koji su potvrdili direktnu uzročno-posljedičnu povezanost porasta stope korupcije s porastom stope iseljavanja visokoobrazovanih.¹⁷

Koruptivno okruženje negativno djeluje kako na emigracijske, tako i imigracijske tokove. Stoga će se domaći visokokvalificirani stručnjaci radije odlučiti za napuštanje zemlje u kojoj se umjesto obrazovanja, kompetentnosti i stručnosti više cijeni podobnost i rodbinske veze, te će otići u zemlju u kojoj će se zaposliti na temelju objektivnih, meritokratskih kriterija.¹⁸ Takvo okruženje također zasigurno neće privući strani ljudski kapital, s obzirom da bi njihov pristup na korupcijom pogođeno tržište rada bio uvjetovan klijentelističkim i nepotističkim odnosima kojih oni nemaju. Dakle, nužni negativni učinak korupcijski potkovanog, podobnog i politički obojenog sustava jest gubitak domaćeg ljudskog kapitala, ali i nemogućnost privlačenja stranih visokokvalificiranih stručnjaka. U društvu u kojem je percipirani ključ pristupa tržištu rada podobnost, rodbinske i političke veze, odljev mozgovа je očekivana pojava. Stoga nestabilno tržište rada, koje može uzrokovati gubitak postojećeg i potencijalnog ljudskog kapitala, ima dugoročne posljedice na čitavo gospodarstvo i izravno utječe na ekonomski rast i razvoj društva. U skladu s prethodno navedenim su i rezultati istraživanja provedenog u zemljama Srednje i Istočne Europe¹⁹ koji pokazuju da su presudni potisni faktori nedostatak transparentnosti državnih politika i loša kvaliteta obrazovnog sustava.²⁰ To su također i nedostatak obrazovnih i istraživačkih programa u zemljama porijekla zbog čega

¹⁴ Relja R.;Reić Ercegovac I.;Čerenić V., op. cit. u bilj. 3, str. 5.

¹⁵ Ariu Andrea; Squicciarini Pasquamaria, *The Balance of Brains: Corruption and High Skilled Migration*, Institut de Recherches Economiques et Sociales de l' Universite catholique de Louvain, Discussion Paper 2013-10, str.3-4

¹⁶ *ibid.*, str. 3-4

¹⁷ Cooray, A.; Schneider, F., *Does corruption promote emigration? An empirical examination*, Journal of Population Economics, sv. 29., br. 1., 293-310

¹⁸ Ariu A.;Squicciarini P., op. cit. u bilj. 15, str. 3.

¹⁹ <http://www.statisticshowto.com/probability-and-statistics/correlation-coefficient-formula/> , 16.04.2018.

²⁰ Ienciu N. M.; Ienciu I., op. cit. u bilj. 1, str. 293.

znanstvenici i visokokvalificirani stručnjaci napuštaju te zemlje i odlaze u razvijene zemlje koje im nude bolje uvjete za profesionalno usavršavanje. S druge strane, kao manje bitni razlozi odljeva mozgova spominju se loša pravna regulativa i nedostatak novih tehnologija.²¹

Posljedice iseljavanja općenito se mogu klasificirati kao pozitivne i negativne, te kratkoročne i dugoročne. Prividno pozitivna posljedica može biti smanjenje opće stope nezaposlenosti. Naziva se prividnom jer „emigriranje ne utječe ili utječe beznačajno na smanjenje nezaposlenosti u zemljama podrijetla“²². Stoga, gledajući na smanjenje opće stope nezaposlenosti kao pozitivnu posljedicu iseljavanja, treba imati na umu da se iseljavanjem istovremeno smanjuje i ukupni udio stanovništva koji ostaje u zemlji te da se u mnogim sektorima događa negativna selekcija.

Osim navedene kratkoročne 'pozitivne' posljedice sniženja opće stope nezaposlenosti, odljev mozgova ima za srednjoročnu i dugoročnu negativnu posljedicu „moguće poremećaje na tržištu rada, te destabilizaciju zdravstvenog, socijalnog i mirovinskog sustava, zbog očekivanog gubitka fiskalne i porezne baze“²³. Ocjenjuje se također da „...poremećaji na tržištu rada kao posljedica iseljavanja mogu uključivati destabilizaciju baze i strukture radne snage, smanjenje broja i udjela radno sposobnog stanovništva, te već spomenuto smanjenje opće stope nezaposlenosti.“²⁴ Dugoročno gledano, odljev mozgova može imati za posljedicu i demografski slom države s obzirom da gubitkom visokoobrazovanih najčešće mladih stanovnika država ostaje bez značajnog dijela populacije u reproduktivnoj dobi.

Nadalje, odlazak visokokvalificiranih za državu znači gubitak ljudskog kapitala, direktno utječe na čitavu znanstvenu i obrazovnu zajednicu, dovodi u pitanje vrijednosti čitavog društva te stvara negativno i nesigurno ozračje za buduće generacije i njihov doprinos društvu. Odljev mozgova znači i gubitak financijskih resursa, s obzirom da država odlaskom visokoobrazovanih pojedinaca gubi novac koji je uložila u njihovo obrazovanje, kao i budući prihod koji su oni mogli ostvariti da su svoju karijeru odlučili razvijati u zemlji porijekla.²⁵ U nedostatku inovacija i međunarodno prepoznatljivih istraživačkih projekata, a čemu je zasigurno uzrok odlazak znanstvenog i obrazovnog kadra, odljev mozgova dovodi i do tehnološkog zaostajanja zemlje. U konačnici, iako odlazak visokoobrazovanih može ozbiljno

²¹ Ienciu N. M.; Ienciu I., op. cit. u bilj. 1, str. 293.

²² Župarić-Iljić Drago, *Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju*, Zaklada Friedrich-Ebert, Zagreb, 2016., str. 10.

²³ *ibid.*, str. 11.

²⁴ Župarić-Iljić D., op. cit. u bilj. 22, str. 11.

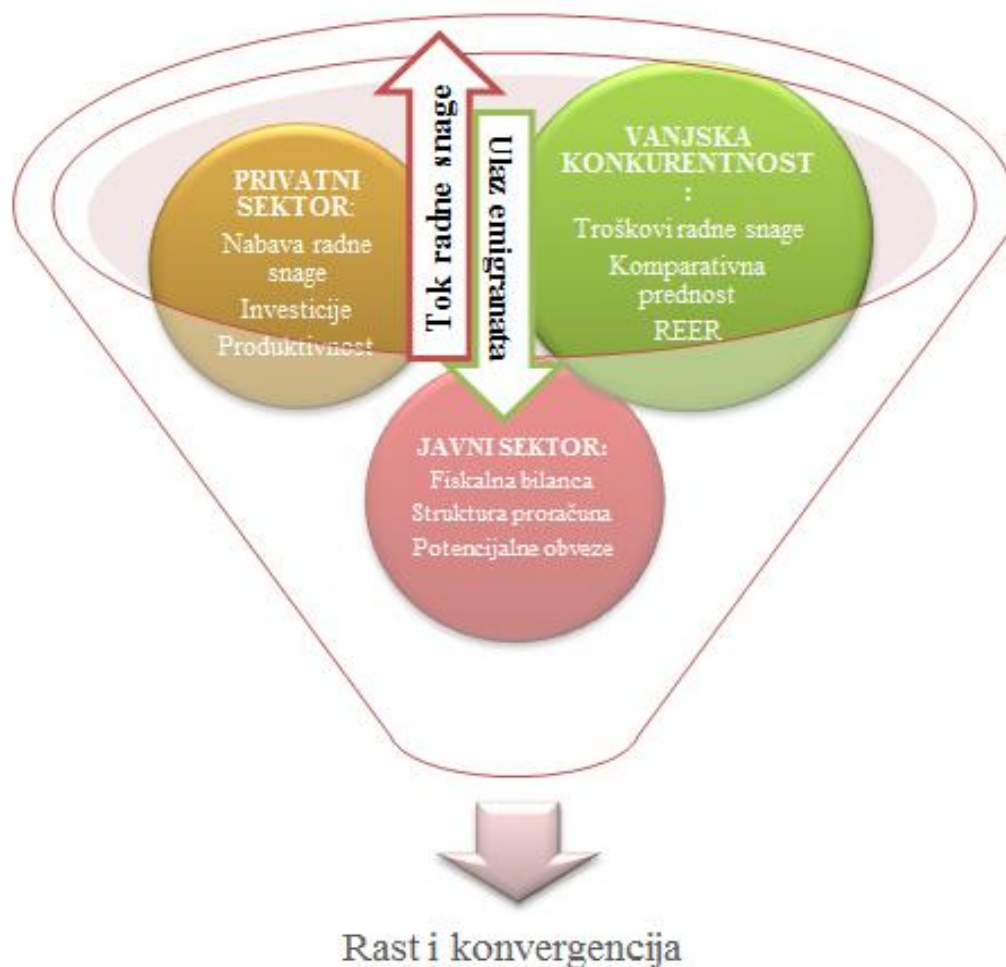
²⁵ <http://one-europe.net/brain-drain-eu>, 06.03.2018.

poljuljati temelje obrazovnog sustava, ne treba zanemariti da ti isti pojedinci „koji su preseljenjem u inozemstvo promijenili referentni okvir svog razvoja te stekli nova znanja, vještine, poznanstva i financijske resurse, mogu u slučaju povratka u matičnu zemlju pomoći društvenom i gospodarskom razvoju čak i više nego oni koji su, iako imaju mogućnost oblikovati novi život u inozemstvu, odlučili ostati u matičnoj zemlji“²⁶. Iako općenito gledajući negativna pojava za zemlju iseljavanja, odljev mozgova može imati i pozitivne gospodarske učinke. Pozitivan gospodarski učinak predstavljaju novčane doznake, odnosno novac koji iseljenici zarade u inozemstvu i šalju nazad u matičnu zemlju, kao financijska kompenzacija za gubitak visokokvalificirane radne snage. Drugi potencijalni pozitivan gospodarski učinak iseljavanja visokokvalificirane radne snage može biti razvijanje ljudskog potencijala prikupljanjem iskustva stečenog u inozemstvu, pod pretpostavkom kružne migracije i toga da će se takvo stečeno znanje u konačnici primijeniti u državi porijekla.

Nadalje, da bi i zemlja porijekla imala koristi od odlaska državljana izvan zemlje ne mora se nužno određeni pojedinac vratiti nazad u zemlju, već se gospodarski može doprinijeti i raznim (financijskim, logističkim i tehničkim) investicijama u gospodarstvo. Te pozitivne strane fenomena odljeva mozgova ipak samo djelomično umanjuju negativne gospodarske učinke od kojih se ponajviše spominje smanjenje konkurentnosti zbog nedostatka inovacija i ideja, te potrebnih znanja i otkrića, što se onda odražava na bruto društveni proizvod, te ekonomski rast i razvoj društva u cijelosti. Tako je istraživanje Međunarodnog monetarnog fonda²⁷ potvrdilo da iseljavanje visokoobrazovanih ima višestruki učinak na privatni i javni sektor što naposljetku rezultira smanjenjem gospodarske produktivnosti i bruto društvenog proizvoda države (Slika 1.).

²⁶ Potočnik D.; Adamović M., op. cit. u bilj. 9, str. 29.

²⁷ Zakharova D.; Rhee A.; Raeli F.; Qu H.; Mehrez G.; Ilyina A.; Ilahi N.; Ebeke C.; Dizioli A.; Christiansen L.; Atoyan R., *Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe*, Međunarodni monetarni fond, 2016.

Slika 1. Utjecaj emigracije na ekonomski rast i razvoj države

Izvor: Zakharova D.; Rhee A.; Raeli F.; Qu H.; Mehrez G.; Ilyina A.; Ilahi N.; Ebeke C.; Dizioli A.; Christiansen L.; Atoyán R., *Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe*, Međunarodni monetarni fond, 2016., str. 8

2.2. Odljev mozgova - faktori privlačenja (*pull factors*) i učinci na zemlje useljavanja

Apstraktno govoreći, primarni i centralni privlačni faktor u zemlji odredišta odljeva mozgova, je prilika. Prilika za bolju kvalitetu života, za bolje radne uvjete, za razvijanje karijere, za napredovanje, za profesionalno usavršavanje... Prilika razlikuje zemlje pogođene odljevom mozgova od onih zemalja koje privlače ljudski kapital. Pitanje je što neke države čini više privlačnima od drugih država te zašto baš te države postaju zemlje useljavanja visokokvalificiranih stručnjaka. Sukladno provedenim istraživanjima, to su bolji standard života, bolja kvaliteta života, veće plaće, lakši pristup razvijenim tehnologijama, te stabilni

politički sustav.²⁸ Nadalje, fokusirajući se isključivo na grupu pojedinaca koji su tokom života ulagali u svoje znanje i obrazovanje, ne smije se zanemariti činjenica da su takvi pojedinci većih apetita te da ih neće zadovoljiti bilo kakvo zaposlenje i bilo kakvi radni uvjeti, radno okruženje ili prilike za napredovanje. Potrebno je istaknuti kako ti isti pojedinci uglavnom ne bi napuštali svoje zemlje u slučaju da im se pruži odgovarajuća mogućnost vlastitog usavršavanja u struci, nastavak obrazovanja na svjetskoj razini, te otvore prilike za izgradnju karijere u vlastitoj zemlji. Ukratko, veće mogućnosti, više prilika, lakoća napredovanja u skladu s objektivnim kriterijima, transparentnost zapošljavanja, bolji radni uvjeti i radno okruženje u fokusu su interesa visokoobrazovanih koji u potrazi za boljom budućnošću odluče napustiti vlastitu zemlju.

Pozitivan učinak priljeva vrhunskih stručnjaka u odnosu na zemlje odredišta očigledan je, s obzirom da oni svojim znanjem i radom pridonose povećanju stupnja razvoja zemlje, njene proizvodnje, te standarda stanovništva.²⁹ Imajući na umu prethodno navedene posljedice iseljavanja u odnosu na matičnu zemlju, može se zaključiti kako je odljev mozgova pojava koja ima dva posve suprotna učinka - ona istovremeno uzrokuje usporavanje ili čak nazadovanje gospodarstva matične zemlje i napredak gospodarstva zemlje odredišta.³⁰ Aktualan rastući trend odlaska visokoobrazovanih iz Srednje i Istočne Europe u Zapadnu Europu najbolje prikazuje ambivalentnost učinka pojave odljeva mozgova. Naime, dok se trenutno jedan dio Europe suočava s najvećim odljevom mozgova u povijesti, Zapadna Europa ubire plodove uspješno ostvarenog projekta Europske unije provedenog u cilju ekonomske integracije te otvorenosti državnih granica za lakšu i fleksibilniju radnu mobilnost. Kako RH spada u krug zemalja EU koje su najviše pogođene odljevom mozgova i kako je takav trend u RH zamjetno porastao upravo nakon pristupanja EU, u sljedećim poglavljima obradit će se migracijski trendovi u RH, s naglaskom na iseljavanje u RH nakon stjecanja članstva u EU.

²⁸ Dodani Sunita; E LaPorte Ronald, *Brain drain from developing countries: how can brain drain be converted into wisdom gain?*, Journal of the royal society of medicine, sv. 98, 487-491, 2005., str. 487. dostupno na: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/014107680509801107>

²⁹ Kostanjevečki T., op. cit. u bilj. 2

³⁰ *ibid.*

3. RH U KONTEKSTU MIGRACIJA

3.1. Emigracija - tradicija, a ne samo suvremeni trend u RH

Prve emigracije u RH zabilježene su u 15. stoljeću što implicira da je RH u okviru EU jedna od vodećih zemalja po pitanju dugotrajnosti iseljeničke tradicije.³¹ Kako bi se dobio što kvalitetniji uvid u migracijski trend u Hrvatskoj unazad pet godina, bitno je također dati kratki pregled povijesnih migracijskih trendova u RH. Povijest hrvatskih migracija može se podijeliti u pet razdoblja.³² U prvom razdoblju (1880.-prvi svjetski rat) Hrvati su najviše odlazili u Sjedinjene Američke Države, Južnu Ameriku, Južnoafričku Republiku, Australiju te Novi Zeland.³³ Drugo razdoblje, između dva svjetska rata, obilježeno je emigracijama u zapadne europske zemlje (Njemačku, Belgiju, Austriju te Francusku).³⁴ Između 1940.-1948. zabilježen je najveći odljev stanovništva u Argentinu te ostale Latinoameričke države, kao i u Sjevernu Ameriku.³⁵ Četvrti emigracijski val (1965.-1990.) bio je u smjeru Zapadne Europe, Australije, Novog Zelanda i Kanade.³⁶ Posljednji val započeo je raspadom Jugoslavije (1991.), te još traje.³⁷ Prema službenim podacima Državnog zavoda za statistiku, recentni emigracijski val (2006.-2016.) je dosad odnio čak 164 073 stanovnika.³⁸ Govoreći o problemu emigracije u RH za koji se uočava da je započeo davno u prošlosti te i dalje ne jenjava, Hrvati koji žive u inozemstvu mogu se svrstati u tri kategorije: hrvatski emigranti, hrvatske manjine te Hrvati u Bosni i Hercegovini.³⁹ S obzirom da je tema ovog rada odljev mozgova, fokus je na visoko obrazovanim emigrantima iz RH.

3.1.1. Tko su (potencijalni) iseljenici iz RH?

Retrospektivno prateći, Hrvati su u drugoj polovici 19. stoljeća slijedili glavne smjerove europskih prekomorskih migracija te su to bili uglavnom mlađi ljudi bez stručnih kvalifikacija koji su u zemljama prijema radili fizičke poslove.⁴⁰ Kasnije su emigracije pretežno bile motivirane političkim i ratnim zbivanjima. U novije vrijeme, uzrok emigracija sve više je nezadovoljstvo pojedinaca životom u zemlji. Od pristupanja RH Europskoj Uniji, najveći broj

³¹Knezović Sandro; Grošinić Maja, *Migration trends in Croatia*, Hanns-Seidel-Stiftung; Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb, 2017., str. 26.

³²*ibid.*, str. 26.

³³Knezović S.; Grošinić M., op. cit. u bilj. 31, str. 26.

³⁴*ibid.*, str. 26.

³⁵Knezović S.; Grošinić M., op. cit. u bilj. 31, str. 26.

³⁶*ibid.*, str. 26.

³⁷Knezović S.; Grošinić M., op. cit. u bilj. 31, str. 26.

³⁸<https://www.dzs.hr/>, 10.03.2018.

³⁹čl. 2., Zakon o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Hrvatske, NN, br. 124/11 16/12

⁴⁰<http://croatia.eu/article.php?lang=1&id=17>, 15.03.2018.

iseljenika nezadovoljnih prilikama i mogućnostima koje im stoje na raspolaganju u RH čine upravo visokoobrazovani pojedinci. Sukladno službenim podacima Državnog zavoda za statistiku, najveći broj odseljenih u inozemstvo u 2016. bio je u dobi 20-39 godina.⁴¹ Navedeni statistički podatak potvrđuje činjenicu da se RH trenutno suočava s emigracijskim valom uglavnom mladih pojedinaca u najproduktivnijoj životnoj dobi. Takva negativna pojava iseljavanja mladih i perspektivnih raširila se diljem EU pri čemu su zemlje Jugoistočne Europe po tom pitanju jedne od najugroženijih.⁴² Nadalje, potrebno je naglasiti kako u RH nije moguće saznati podatak o tome koliki je udio visokoobrazovanih u ukupnom postotku iseljavanja s obzirom da Državni zavod za statistiku takvim podacima ne raspolaže.⁴³

Činjenica da se u RH ne može saznati podatak o tome koliki je broj visokoobrazovanih emigranata, dovodi u pitanje ozbiljnost pristupa aktualnom problemu odljeva mozgova. Iako nemogućnost pronalaska posla u struci predstavlja jedan od bitnijih motiva za odlazak iz zemlje, nezaposlenost nije više ključan razlog odlaska - prema zadnjim istraživanjima čak je 60% iseljenih stanovnika Hrvatske (u tom broju prevladavaju visokokvalificirani) prije odlaska u inozemstvo imalo posao.⁴⁴ U tih 60 % iseljenika spadaju mnoge deficitarne profesije poput liječnika koji odlučuju nastaviti karijeru u inozemstvu. Tijekom 2017. je na Hrvatskom zavodu za zapošljavanje bilo otvoreno 2859 radnih mjesta za liječnike opće prakse što pokazuje veličinu hrvatske potrebe za liječnicima, koji se unatoč mogućnostima zapošljavanja u Hrvatskoj odlučuju za odlazak u inozemstvo.⁴⁵ Zaključno, alarmantan podatak je da u RH ne postoji niti registar stanovništva koji bi sadržavao ažurne podatke o redovitim kretanjima hrvatskog stanovništva, što je poražavajuća činjenica koja onemogućuje točno utvrđenje broja ljudi koji su napustili RH.

Za države koje najviše pate pod utjecajem odljeva mozgova, najveća nada za bolju i svjetliju budućnost leži u mladima. Nažalost, upravo te države su one sa najvećim brojem 'potencijalnih migranata', dakle mladih za koje postoji mogućnost da će u tijeku svog školovanja ili nakon njega emigrirati u inozemstvo. U ovom poglavlju analizirat ćemo faktore značajne za položaj mladih u Hrvatskoj te predložiti ključne promjene koje bi mogle smanjiti stopu odlazaka mladih u budućnosti.

⁴¹ https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-02_01_2017.htm, 16.03.2018.

⁴² Zakharova D., et al., op. cit. u bilj. 27

⁴³ osobna korespondencija; Državni zavod za statistiku, 26.04.2018.

⁴⁴ <http://www.poslovni.hr/hrvatska/novi-trend-iseljavanja-iz-hrvatske-odlaze-oni-koji-vec-imaju-posao-335553>, 15.02.2018.

⁴⁵ https://burzarada.hzz.hr/Posloprimac_RadnaMjesta.aspx, 05.03.2018.

Obrazovanje je ključni alat kojim mladi ljudi mogu steći vještine i znanje potrebno za osiguravanje socioekonomskog položaja koji žele, te je ono jedan od faktora koji snažno potiče mlade na odlazak u inozemstvo ili ostanak u domovini, posebno u skupini mladih koji se još školuju te su spremni prilike za kvalitetnije obrazovanje potražiti izvan hrvatskih granica. Istraživanje iz 2013. pokazalo je da je 2,5 puta više onih koji su u većoj ili manjoj mjeri zadovoljni kvalitetom obrazovanja u Hrvatskoj, no ukoliko se postotku nezadovoljnih doda postotak donekle zadovoljnih, taj postotak premašuje postotak zadovoljnih, što postaje indikator potrebe za poboljšanjem sustava.⁴⁶ Potrebno je istaknuti kako su najzadovoljniji mladi u statusu učenika, a najnezadovoljniji u statusu studenta, što se može povezati s činjenicom da učenici imaju manje iskustva s funkcioniranjem i kvalitetom obrazovnog sustava.⁴⁷ Važno je napomenuti da je nezadovoljstvo studenata potkrijepljeno i objektivnim pokazateljima kvalitete ustanova visokog obrazovanja kao što je svjetska rang-lista sveučilišta, na kojoj je za 2018. Sveučilište u Zagrebu rangirano između 801. i 1000. (zadnjeg) mjesta⁴⁸, a Sveučilište u Splitu između 501. i 600. mjesta.⁴⁹ Obrazovanje u Hrvatskoj nije okrenuto stjecanju praktičnog znanja što mlade čini nespremnima za tržište rada. Prosjek od 68,4% mladih u državama jugoistočne Europe nikad nije sudjelovao u stažiranju ili praktikumu, a činjenica da 43% zaposlenih ispitanika radi posao izvan struke za koju su se školovali dovoljno govori o neskladu obrazovnog sustava i stvarnih potreba tržišta rada.⁵⁰ U Hrvatskoj, brojke zaposlenih mladih koji ne rade u struci za koju su se školovali iznosi oko 40%, dok ih 19% tvrdi da na neki način rade u struci, a 2% ih to ne može odrediti jer nemaju izučenu struku.⁵¹ Iako se smatra da je najbolja garancija protiv nezaposlenosti postignuta razina obrazovanja, s obzirom da nezaposlenost raste što je niži stupanj obrazovanja⁵², sljedeći zabrinjavajući pokazatelj navedenog nesklada je činjenica da, unatoč porastu nezaposlenosti tijekom prethodnih godina u svim obrazovnim grupama, najveći relativni porast nezaposlenosti bilježi skupina osoba s najvišim stupnjem obrazovanja. Među osobama sa završenim prvim stupnjem fakulteta, stručnim studijem ili višom školom nezaposlenost je od 2008. do 2015. porasla 108,5%, a među osobama sa završenim

⁴⁶ Ilišin Vlasta; Bouillet Dejana; Gvozdanović Ana; Potočnik Dunja, *Mladi u vremenu krize*, Institut za društvena istraživanja, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 2018., str. 48.

⁴⁷ *ibid.*, str. 48.

⁴⁸ <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/university-zagreb>, 02.03.2018.

⁴⁹ <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/university-split>, 02.03.2018.

⁵⁰ Klanjšek Rudi, *Youth (Un)employment and the Economic Situation of Youth in South East Europe, Lost in Transition?*, Eds. Klaus Hurrelmann and Michael Weichert, Sarajevo, 2015., str.116–117.

⁵¹ Ilišin V., et al., op. cit. u bilj. 46, str. 61.

⁵² Obadić A., *Nezaposlenost mladih i usklađenost obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada*, Ekon. Misao i praksa, br. 1, Zagreb, 2017., str. 143.

fakultetom, akademijom, magisterijem ili doktoratom 120,7 %.⁵³ Također, stopa izdvajanja za visoko obrazovanje u Hrvatskoj je jedna od najnižih u Europi (1,9%, dok prosječna stopa u zemljama European Higher Education Area iznosi 2,7%)⁵⁴. To je samo jedan od pokazatelja kako se hrvatski razvojni planovi, inače oslonjeni na ideje o 'društvu znanja', nedosljedno provode, te kako za stvarne rezultate nisu dostatna politička obećanja već sveobuhvatna promjena stava javnosti o važnosti obrazovanja. No nažalost, pesimizam mladih u Hrvatskoj u svezi obrazovanja povezan je s njihovim pesimizmom što se tiče onih koji o kvaliteti njihovog obrazovanja (i života) odlučuju.⁵⁵ Sugestije za poboljšanje situacije na polju obrazovanja su poboljšanje suradnje između poslovnog sektora i obrazovnih institucija kako bi mladi ranije stekli važna profesionalna iskustva, program karijernog savjetovanja u srednjim školama i sveučilištima kako bi se mladi mogli kvalitetnije informirati o potrebama tržišta te svakako reforma i modernizacija obrazovnog kurikuluma⁵⁶ (u Hrvatskoj pokušaj provođenja kurikularne reforme traje već nekoliko godina te izaziva brojne kontroverze).

Nezaposlenost mladih u Hrvatskoj odavno je premašila alarmantnu mjeru. Prema podacima iz najnovijeg dostupnog Eurostatova izvješća, stopa nezaposlenosti među mladima u dobi do 25 godina⁵⁷ u siječnju 2017. godine iznosila je 28 %, uz 49 tisuća nezaposlenih u toj dobnoj skupini.⁵⁸ Samo 18 % mladih vjeruje u pronalazak posla odmah nakon studija, a 55,1 % njih pesimističnog je stava da neće ubrzo nakon završetka studija naći posao. Kada je riječ o pronalazanju posla, mladi se podjednako uzdaju u vlastitu kvalitetu, odnosno stručnost i obrazovanje (približno 47 %), kao i u intervencije „moćnika“, tj. veze i poznanstava uključujući političke intervencije (44 %).⁵⁹ S obzirom na nepovoljne trendove zapošljavanja, mladi često prihvaćaju poslove izvan svoje struke te poslove koje bi u ekonomski povoljnijem okruženju nevoljko prihvaćali, pa tako od mladih koji su se uspjeli zaposliti „tri četvrtine radi u privatnom sektoru, manje od polovice ih je zaposleno u struci za koju su se školovali, a

⁵³ Obadić A., op. cit. u bilj. 52, str. 144.

⁵⁴ European Commission/EACEA/Eurydice, *The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report.*, Luxembourg, 2015.

⁵⁵ Spajić Vrkaš Vedrana, Potočnik Dunja, *Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća: Mladi i obrazovanje pred izazovima globalne konkurentnosti*, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, 2017., str. 95.

⁵⁶ Zaklada Friedrich Ebert: *#FivePointsOn Youth in Southeast Europe*, Sarajevo, 2018., str. 7.

⁵⁷ U Hrvatskoj se inače kategorija mladih često proširuje i do 29 godina s obzirom da je veliki broj mladih i dulje uključen u sustav obrazovanja.

⁵⁸ Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat>, 28.03.2018.

⁵⁹ Ilišin V., et al., op. cit. u bilj 46, str. 60.

polovica nema siguran i trajan posao.⁶⁰ Štoviše, prosječno tjedno rade 3 sata dulje od zakonom propisane norme, za što u prosjeku dobivaju plaću koja je za 20% niža od prosječne plaće u zemlji⁶¹, što jasno objašnjava pesimizam mladih u pogledu budućeg zaposlenja – čak i kada ga ostvare, ono je često neadekvatno i ne omogućuje im život za koji su se školovali.

Načini zadržavanja potencijalnih migranata prvenstveno su povezani s mogućnostima zapošljavanja. Strukovno obrazovanje treba se reformirati na način da je direktno povezano s potrebama tržišta rada. Ostali prijedlozi idu u smjeru stvaranja i implementacije nacionalnih politika kojima bi se pokrenulo stvaranje poslova za mlade, putem poticaja i subvencija za zapošljavanje ili samo-zapošljavanje.⁶²

Istraživanje Zaklade Friedrich Ebert iz 2015. godine ustanovilo je da u Hrvatskoj samo 11 posto mladih smatra da su adekvatno predstavljeni u politici, dok 77 posto smatra da nisu. Sukladno tomu, vrlo mali broj mladih smatra da može utjecati na politiku u svojoj zemlji (17,4%). Iznimno niska zainteresiranost za politiku i razina političke participacije pridonosi općoj atmosferi beznađa i revoltiranosti, što distancira mlade od njihove uloge građanina i kreatora budućnosti te stvara moralnu i emocionalnu podlogu za napuštanje države. Jedna od mogućnosti je uključivanje mladih u njihove zajednice putem sudjelovanja u organizacijama civilnog društva i volontiranja, jer istraživanje pokazuje da su oni koji su snažnije razočarani u politiku i vlast tomu skloniji, s obzirom da tim institucijama vjeruju više nego političkim strankama, parlamentu i vladi.⁶³

Kao i stariji migranti, i mladi izražavaju najveću zainteresiranost za zemlje zapadne Europe, koje su im bliske kulturološki, geografski i o životu u kojima već imaju neka posredna ili neposredna saznanja (putem članova obitelji ili prijatelja koji su nekad živjeli ili trenutno žive u inozemstvu, ali i putem osobnog iskustva sa programa mobilnosti kao što je primjerice 'Erasmus' program), a često i mrežu kontakata na koje se nadaju osloniti. Ponajviše ih privlači bolji životni standard te prilike za profesionalni razvoj i obrazovanje. Istraživanje provedeno u 9 država jugoistočne Europe u razdoblju od 2011-2015 od strane Zaklade Friedrich Ebert analiziralo je pet ključnih točki koje obilježavaju ekonomsko politički položaj mladih u zemljama jugoistočne Europe: pristup obrazovanju, izgledi za zapošljavanje, nestanak iluzija

⁶⁰ Dunja Potočnik, Vedrana Spajić Vrkaš, *Generacija osujećenih – mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća; Mladi u Hrvatskoj: sudjelovanje na tržištu rada i prostorna mobilnost*, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, 2017., str. 180.

⁶¹ *ibid.*, str. 180.

⁶² D. Taleski B. Hoppe, *Youth in South East Europe Lost in Transition*, Zaklada Friedrich Ebert, Berlin, 2015., str. 5.

⁶³ Zaklada Friedrich Ebert: *#FivePointsOn Youth in Southeast Europe*, Sarajevo, 2018.

u vezi politike, niska razina društvenog povjerenja, tjeskoba oko budućnosti. Zaključuju da materijalne okolnosti i niske šanse za zapošljavanje, praćene ostalim faktorima kao što je politička nestabilnost, rezultiraju visokom razinom voljnosti mladih da napuste svoje države.⁶⁴ Tako je primjerice u Rumunjskoj 40.3 % mladih spremno je napustiti zemlju, u Bugarskoj je postotak nešto manji, 32.6 %, dok se u Hrvatskoj 26.1 % njih izjasnilo da svoju budućnost vidi u inozemstvu.⁶⁵

Kolektivni pesimizam koji pogađa mlade i širi se putem društvenih mreža i medija pospješuje formiranje sve veće grupe potencijalnih migranata. U tom kontekstu važno je djelovati ne samo represivno, u vidu sprječavanja odlaska onih koji su se na to već odlučili, odnosno odlaska već formiranih ličnosti, već strateškim i konkretnim politikama za mlade djelovati preventivno na pojavu odljeva mozgova, suzbijajući pesimizam koji dovodi do napuštanja zemlje i pružajući mladima nadu u bolje sutra.

3.1.2. Poželjne destinacije hrvatskih emigranata i najviše emigracijom pogođena područja unutar RH

Prema statističkim podacima Državnog zavoda za statistiku evidentno je da su etnički motivirane emigracije regionalnog karaktera bile karakteristične više za razdoblje prije ulaska RH u EU. Usporedbe radi i u svrhu empirijske potvrde prethodno navedenog izložit će se statistički podaci o najpoželjnijoj destinaciji emigriranja Hrvata u 2012., 2014. i 2016. U 2012. (dakle prije nego je RH pristupila EU) od ukupnog broja odseljenih osoba iz Republike Hrvatske, najviše osoba odselilo se u Srbiju (31,0%) te u Bosnu i Hercegovinu (25,0%).⁶⁶ Dvije godine kasnije, nakon što je RH pristupila EU, najviše osoba odselilo se u Njemačku (38,2%).⁶⁷ Prema posljednjim podacima Državnog zavoda za statistiku, uvjerljivo najpoželjnija destinacija emigranata je i dalje Njemačka (56,1%).⁶⁸ Stoga, tradicionalna odredišta poput Njemačke, Austrije, Švicarske i Italije i danas su najvažnija emigracijska odredišta za hrvatske građane⁶⁹, što se može vidjeti iz priloženog grafa 1 koji prikazuje kako je najveći broj hrvatskih emigranata u 2016. privukla Njemačka, zatim Bosna i Hercegovina, te Austrija i Irska s gotovo istim postocima, dok su zadnjih pet mjesta zauzele redom Srbija, Italija, Švicarska, Švedska i Slovenija. Najviše emigracijom pogođena područja u RH u 2016.,

⁶⁴ Zaklada Friedrich Ebert: *#FivePointsOn Youth in Southeast Europe*, Sarajevo, 2018., str.6.

⁶⁵ *ibid.*, str. 6.

⁶⁶ https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/07-01-02_01_2013.htm, 08.03.2018.

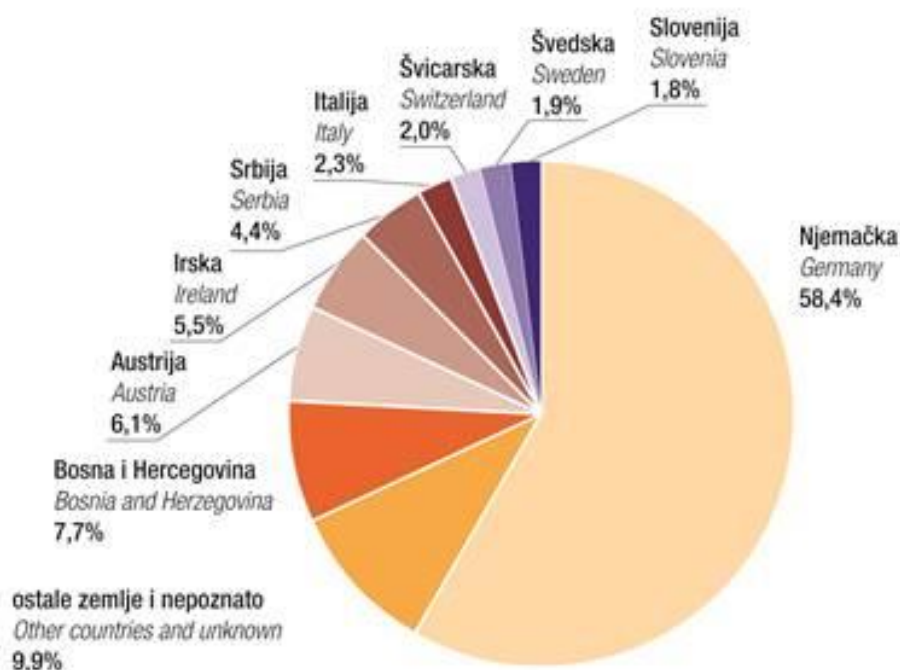
⁶⁷ https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/07-01-02_01_2015.htm, 08.03.2018.

⁶⁸ https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-02_01_2017.htm, 08.03.2018.

⁶⁹ *ibid.*

prema zadnjim podacima Državnog zavoda za statistiku, su Grad Zagreb (13,4% od ukupnog broja odseljenih), zatim Osječko-baranjska županija (10,0%) i Zagrebačka županija (8,0%).⁷⁰ Podaci variraju iz godine u godinu, no grad Zagreb još od 2012. uvjerljivo zauzima prvo mjesto, pri čemu se naravno mora uzeti u obzir i činjenica da grad Zagreb u odnosu na ostale gradove u RH ima najveći postotak stanovništva. Za kraj ovog odjeljka važno je spomenuti da su tradicionalni tokovi vanjskih migracija u RH određeni ponajviše socijalnim, obiteljskim, rodbinskim i drugim vezama sa sunarodnjacima u navedenim državama.

G-2. HRVATSKI DRŽAVLJANI ODSSELJENI U INOZEMSTVO U 2016. PREMA ZEMLJI ODSSELJENJA
CROATIAN CITIZENS EMIGRATED ABROAD, BY COUNTRY OF NEXT RESIDENCE, 2016

Graf 1.: Postotak hrvatskih emigranata u 2016. prema zemlji odseljenja

Izvor: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-02_01_2017.htm

⁷⁰ https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-02_01_2017.htm, 08.03.2018.

3.2. Imigracijski trendovi u RH

RH je oduvijek bila atraktivna strancima zbog privlačne geografske pozicije (na razmeđu Mediterana, Središnje Europe i Balkana) i zbog prilično povoljnih životnih uvjeta.⁷¹ Unatoč tome, pogođena ratom i ekonomskim gubitcima, RH se ipak više može deklarirati kao zemlja s visokom stopom iseljavanja dominantno obrazovanih i perspektivnih pojedinaca. Također, s aspekta tržišta rada Hrvatsku karakterizira niska fleksibilnost i mobilnost radne snage kao i trendovi migriranja visokoobrazovane radne snage.⁷² Iako nimalo ugodna pojava za zemlju iseljavanja, porast stope emigracije visokokvalificiranih ne mora nužno predstavljati problem ukoliko se posljedice emigracije mogu ublažiti povećanjem udjela imigranata (tzv. *Positive Balance of Brains*). *Positive Balance of Brains* bi značio ravnotežu između emigracije visokokvalificiranog domaćeg stanovništva i imigracije novog visokokvalificiranog stanovništva u kojem slučaju stopa useljenih treba biti veća od stope iseljenih.⁷³ No, iako RH u posljednje vrijeme bilježi pozitivne pomake u smislu imigracijskih politika i privlačenja strane radne snage, ipak ne uspijeva postići tzv. *Positive Balance of Brains*. Imigracijski trendovi u Hrvatskoj i dalje su odraz tradicionalne povezanosti Hrvatske s bivšim republikama Jugoslavije te najveći priljev imigranata dolazi upravo s tih područja, iako je ulazak Hrvatske u EU učinio RH privlačnijom i za državljane drugih europskih zemalja, pa se tako iz grafa 2, koji prikazuje zastupljenost imigranata po zemljama u razdoblju gotovo neposredno nakon pristupanja RH EU, može iščitati kako najveći postotak čine imigranti 'iz drugih europskih zemalja' različitih od onih s kojima je RH tradicionalno najviše povezana. Iako je Hrvatska tradicionalno obilježena negativnim prirodnim prirastom i negativnom migracijskom bilancom, u novije vrijeme se ipak mogu naslutiti pokušaji oformljenja politika koje će odgovarati potrebama Hrvatske za imigrantskom radnom snagom.⁷⁴ Kao primjer jednog takvog pokušaja može se navesti mjera povećanja kvote za zapošljavanje stranaca (ukupna godišnja kvota za zapošljavanje stranaca u 2017. godini iznosila je 7026).⁷⁵ U 2018., godišnja kvota dozvola za zapošljavanje stranaca u RH iznosi 31000, od čega je 9000 produženje već postojećih dozvola.⁷⁶ Iz priloženog se može zaključiti kako u RH postoji povećana potreba za imigrantskom radnom snagom, na koju potrebu se odgovara blagom mjerom postupnog povećanja kvote za zapošljavanje stranaca.

⁷¹ Knezović S.; Grošinić M., op. cit. u bilj. 31, str. 10.

⁷² *ibid.*, str.10.

⁷³ Ariu A.; Squicciarini P., op. cit. u bilj. 15, str. 2.

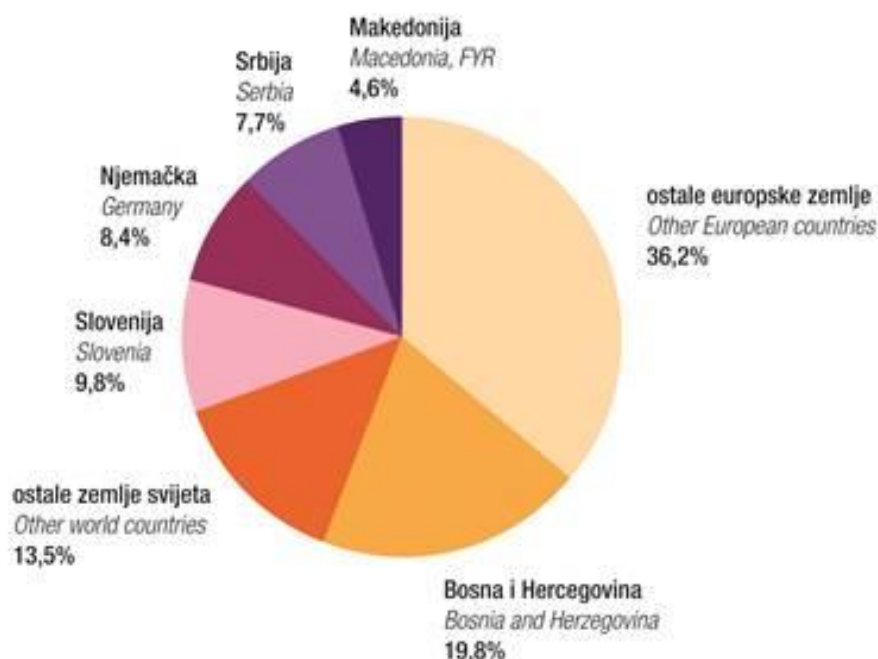
⁷⁴ Potočnik D.; Adamović M., op. cit. u bilj. 9, str. 28.

⁷⁵ *ibid.*, str. 28.

⁷⁶ čl. 1. i 2., Odluka o utvrđivanju godišnje kvote dozvola za zapošljavanje stranaca za kalendarsku godinu 2018., NN, br. 122/2017 : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_12_122_2783.html

U kontekstu imigracijske problematike u RH korisno je istaknuti i dati uvid u ono što javno mnijenje misli o priljevu stranaca u RH i njihovoj integraciji u hrvatsko društvo. Istraživanje mišljenja javnosti o dolasku stranih radnika/stručnjak u RH je pokazalo da 75,9% ispitanika misli da strani radnici u RH moraju usvojiti vrijednosti hrvatskog društva ukoliko žele raditi u Hrvatskoj.⁷⁷ Njih 59,3% je mišljenja da bi stranci predstavljali teret u odnosu na postojeće tržište rada.⁷⁸ Isti postotak ispitanika smatra da bi se domaćim radnicima trebala dati prednost u odnosu na strance koji su jednako sposobni za isto radno mjesto, te je čak 55,3% ispitanika ekstremnog stajališta i misli da bi Vlada RH trebala uvesti zabranu uvoza strane radne snage.⁷⁹ Takav generalno negativan stav o uključivanju stranaca u naš sustav rada i obrazovanja, te skepticizam prema njihovoj integraciji u hrvatsko društvo čini postojeći imigracijski problem većim i ozbiljnijim. Stoga se u skorije vrijeme u RH teško može očekivati zamjetan porast stope imigracije, s obzirom da nedostatak adekvatnih imigracijskih mjera i politika, te generalno negativan stav građana o dolasku stranaca u RH i njihovoj integraciji u hrvatsko društvo pokazuje da RH za to još nije spremna.

G-2. STRANI DRŽAVLJANI DOSELJENI U REPUBLIKU HRVATSKU U 2015. PREMA ZEMLJI DRŽAVLJANSTVA
FOREIGN NATIONALS IMMIGRATED TO REPUBLIC OF CROATIA, BY COUNTRY OF CITIZENSHIP, 2015

Graf 2. : Postotak imigranata u RH u 2015. prema državljanstvu

Izvor: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/07-01-02_01_2016.htm

⁷⁷ Knezović S.; Grošinić M., op. cit. u bilj. 31, str. 25.

⁷⁸ *ibid.*, str. 25.

⁷⁹ Knezović S.; Grošinić M., op. cit. u bilj. 31, str. 25.

4. ISELJAVANJE IZ RH NAKON PRISTUPANJA EU

4.1. Načelo otvorenosti i sloboda kretanja radnika unutar EU

Hrvatski su državljani pristupanjem RH EU postali građani EU i time uživaju prava i slobode propisane i zaštićene na razini EU. Slobodno kretanje radnika jedna je od temeljnih sloboda građana EU koja je kada se govori o migracijskim tokovima unutar EU iznimno relevantna:

„Sloboda kretanja radnika obuhvaća pravo radnika na kretanje i boravište, pravo članova obitelji na ulazak u zemlju i boravište, pravo na rad u drugoj državi članici i pravo na to da se prema njima odnosi jednako kao i prema državljanima te države.“⁸⁰

Pravni temelj slobode kretanja radnika unutar EU osim osnivačkih Ugovora čine još i dvije relevantne Uredbe, Direktiva, te odgovarajuća sudska praksa Suda Europske unije.⁸¹

„Slobodno kretanje radnika unutar EU podrazumijeva ukidanje svakog oblika diskriminacije radnika iz država članica na temelju njihova državljanstva u vezi sa zapošljavanjem, plaćom i ostalim uvjetima rada i zaposlenja.“⁸² Cilj uspostave otvorenosti zemalja članica prema radnicima drugih zemalja članica u kontekstu EU jest „poticanje mobilnosti radne snage između država članica EU, što je ujedno važan činitelj ostvarivanja unutarnjeg tržišta“⁸³. Sloboda kretanja radnika nije u potpunosti zajamčena novim zemljama članicama EU, s obzirom da one prilikom pristupanja EU moraju proći kroz tranzicijsko razdoblje tijekom kojeg vrijede određena ograničenja za radnike te zemlje. Ograničenje takve vrste javlja se u obliku odluke o odgodi zapošljavanja radnika (nove) zemlje članice na tržištima zemalja Europskog gospodarskog prostora (EGP). Kako ograničenje pristupa tržištu rada može trajati samo određeno vrijeme, u slučaju RH koja se još nalazi u prijelaznom razdoblju nakon pristupanja EU, ograničenja prestaju najkasnije do 1. srpnja 2020.⁸⁴ Cilj i svrha ograničenja pristupa tržištu rada starih zemalja članica radnicima novih zemalja članica jest spriječiti potencijalnu „pojačanu mobilnost radne snage koja bi mogla dovesti do poremećaja na

⁸⁰ Schmid Drüner Marion, *Kratki vodič o Europskoj Uniji: Slobodno kretanje radnika*, 2018., str. 1. dostupno na: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2017/N50954/04A_FT\(2017\)N50954_HR.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2017/N50954/04A_FT(2017)N50954_HR.pdf) 17.02.2018.

⁸¹ Ugovor o EU, 2016/C 202/01; Ugovor o funkcioniranju EU (UFEU), 2016/C 202/01; Direktiva 2004/38/EZ o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i boravište na području države članice; Uredba (EU) br. 492/2011 o slobodi kretanja radnika u Uniji; Uredba (EZ) br. 883/2004 o koordinaciji sustava socijalne sigurnosti; Uredba (EZ) br. 987/2009.

⁸² Schmid Drüner M., op. cit. u bilj. 80, str. 1.

⁸³ Kapural Mirta, *Sloboda kretanja radnika u proširenoj Europskoj Uniji i njezin utjecaj na Hrvatsku: Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji: ususret izazovima pregovora*, Institut za javne financije, Zagreb, 2005., str. 86.

⁸⁴ Župarić-Iljić D., op. cit. u bilj. 22, str. 3.

tržištima rada pojedinih država članica⁸⁵. Na svojevrsan način, mjera ograničenja „protekcioniistička je mjera zaštite položaja starih država članica“⁸⁶. Osim toga, unutar EU vlada zabrinutost da bi u nedostatku navedenih ograničenja tijekom tranzicijskog razdoblja novih zemalja članica, došlo do velikog priljeva radnika iz tih zemalja koji bi potencijalno mogli „iscrpiti financijske izvore namijenjene socijalnim pogodnostima koje imaju državljani starih država članica“⁸⁷. Odluka o odgodi zapošljavanja konkretno hrvatskih radnika možda jest doprinijela usporavanju stope iseljavanja radne snage ali ne i njegovom srednje- i dugoročnom sprječavanju.⁸⁸ Trenutno, ograničenje za zapošljavanje hrvatskih radnika održavaju samo još četiri države: Austrija, Nizozemska, Slovenija, Ujedinjena Kraljevina Velike Britanije i Sjeverne Irske.⁸⁹ Navedena brojka se uskoro smanjuje, s obzirom da se ograničenje pristupa britanskom tržištu rada za hrvatske državljane ukida 1. srpnja 2018.⁹⁰ Treba naglasiti kako su takva ograničenja ipak restriktivna i kako je krajnji cilj EU da svaki građanin EU ima mogućnost slobodno se baviti vlastitim zanimanjem u svakoj državi članici. Također, navedena ograničenja ne znače da konkretno hrvatski državljani uopće ne mogu raditi u zemljama u kojima još postoje ograničenja, već da im je za ulazak na njihovo tržište rada potrebna radna dozvola. Nadalje, svako proširenje EU stvara potencijalnu opasnost za opstanak integriranog europskog sustava i tržišta rada, ali ujedno i mogućnost priljeva nove radne snage iz novih zemalja članica. Stoga EU potiče radnu mobilnost između država članica, potencijalno ciljajući na one koji najviše mogu doprinijeti njezinoj konkurentnosti. Međunarodna radna mobilnost u okviru granica EU uzrokovana politikom otvorenosti država članica doprinosi „raznolikosti unutar EU, stvaranju više poslova, potiče veću zaposlenost i ima pozitivan učinak na gospodarstvo EU“⁹¹. Potrebno je istaknuti kako otvorenost granica u teoriji ne podrazumijeva samo kretanje radnika u jednom smjeru- iz novih država članica u stare, potencijalno uzrokujući odljev mozгова- već je moguće očekivati i pozitivnu pojavu migracije stručnjaka iz starih u nove zemlje članice EU. U okviru postojećih trendova, takva pojava manje je vjerojatna, te se u praksi pokazalo kako slobodno kretanje radnika unutar EU pogoduje prvenstveno EU i starim zemljama članicama, dok za nove zemlje članice ono predstavlja teret i ogroman izazov s kojim se trebaju suočiti. Iz svega prethodno izloženog se može zaključiti kako je privremeni ili trajni odlazak bilo kojeg građanina EU iz matične

⁸⁵ Kapural M., op. cit. u bilj 83, str. 91.

⁸⁶ <http://poslovnisvijet.ba/ogranicenja-slobode-kretanja-radnika-u-pravnom-sistemu-eu/>, 10.03.2018.

⁸⁷ Kapural M., op. cit. u bilj 83, str. 91.

⁸⁸ Župarić-Iljić D., op. cit. u bilj. 22, str. 3.

⁸⁹ <http://www.mrms.hr/pravila-o-radu-drzavljana-drzava-clanica-europske-unije-i-clanova-njihovih-obitelji-2/>, 15.02.2018.

⁹⁰ <http://www.poslovni.hr/hrvatska/hrvatski-radnici-bez-ogranicenja-u-uk-338925>, 25.03.2018.

⁹¹ Kapural M., op. cit. u bilj 83, str. 87.

zemlje u drugu zemlju članicu potpuno legitiman potez. Naposljetku, poznavajući migracijsku politiku EU i europske propise čija je svrha kretanje radnika unutar EU učiniti što lakšim i fleksibilnijim, pojava rastućeg trenda iseljavanja visokokvalificirane radne snage nakon pristupanja RH EU nimalo ne čudi. Stoga, iako je trend povećanog iseljavanja hrvatskih državljana započeo još 2009. s početkom globalne ekonomske krize, takav već postojeći val iseljavanja hrvatskih državljana ali i stranaca iz RH dobio je novu dimenziju ulaskom RH u EU (1. srpnja 2013.).⁹² Tako je prema službenim podacima od 2013., dakle nakon pristupanja RH EU, RH napustilo 200 000 do 250 000 ljudi.⁹³

4.2. Statistički uvid u migracijske trendove u RH nakon pristupanja EU

Prema službenim podacima Eurostata, broj emigranata iz RH se postepeno povećava i to od 2013., kada je RH pristupila EU. Tako je u 2013. broj emigriranih bio 15.262, dok je u 2016. zabilježen odljev 36.436 stanovnika.⁹⁴ Također se i broj imigriranih od 2013. povećavao, no neznatno u odnosu na ukupni postotak onih koji su napuštali RH. Prema podacima Eurostata, broj imigriranih u RH 2013. bio je 10.378, dok u je 2016. zabilježeno useljavanje 13.985 stanovnika.⁹⁵ Dovodeći u korelaciju podatke vezane uz emigraciju i imigraciju u RH u posljednjih par godina, od ulaska RH u EU, može se primijetiti da se RH konstantno suočava s ozbiljnim egzodusom stanovnika Hrvatske koji ne uspijeva biti balansiran s potrebnim priljevom stranaca. Tako je saldo migracije stanovništva Republike Hrvatske s inozemstvom u 2016. bio je negativan i iznosio je -22 451.⁹⁶ Iako konstantno prisutan u RH, problem negativnog migracijskog salda dobio je novu dimenziju nakon ulaska RH u EU čemu su vjerojatno doprinijeli i odjeci globalne ekonomske krize.⁹⁷

⁹² Župarić-Iljić D., op. cit. u bilj. 22, str. 2.

⁹³ <http://www.poslovnih.hr/hrvatska/novi-trend-iseljavanja-iz-hrvatske-odlaze-oni-koji-vec-imaju-posao-335553>, 18.02.2018.

⁹⁴ Eurostat, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_emi4ctb&lang=en, 17.03.2018.

⁹⁵ *ibid.*

⁹⁶ https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-02_01_2017.htm 17.03.2018.

⁹⁷ Potočnik D.; Adamović M., op. cit. u bilj. 9, str. 5.

4.3. Uzroci suvremenih emigracija u RH

S obzirom da su u fokusu rada upravo visokokvalificirani emigranti iz RH, u nastavku će se izložiti dublji razlozi njihovog odlaska u inozemstvo, praćeno osobnim osvrtom nekih od njih. Osim prethodno iznesenih statističkih podataka, anegdotalni dokazi važan su doprinos ovoj analizi.

Prema mišljenju jedne arhitektice, „u RH nema perspektive, nema društvenih vrijednosti, te je u RH prije bitnije čiji si, a ne koliko si kvalitetan i stručan“⁹⁸. Nadalje, u jednom otvorenom pismu upućenom ministrici znanstvenik je istaknuo kako u RH „prosjeck 5,0 zapravo znači 0 te da je sustav koji nema mjesta za svojeg znanstvenika koji je sve obveze izvršio na vrijeme – nakaradan, no i dalje obrazuje mlade ljude iako za njih u toj struci više nema posla“⁹⁹. Prema riječima jednog uglednog znanstvenika „novac ne jamči uspjeh u znanosti, nego su potrebni kritična masa znanstvenika i kreativni ambijent“¹⁰⁰. Po mišljenju mnogih, politika je ušla u sve pore hrvatskog društva, relativizirajući pritom prave vrijednosti sustava, te osujećujući kreativni edukativni ambijent, nužno potreban svim perspektivnim pojedincima željnim znanja i boljitka. Takvog je stajališta i jedan ugledni hrvatski znanstvenik koji je trajno odlučio napustiti RH, što je probudilo interes šire javnosti. U svom otvorenom pismu znanstvenik se dotaknuo teme iseljavanja mladih: „U kratkom vremenu Hrvatsku je napustilo preko 60. 000 mladih, a jedan od razloga takvog odlaska je nepovjerenje u vrijednosni sustav društva.“¹⁰¹ Prethodni anegdotalni dokazi impliciraju da je sveprisutniji razlog odlaska visokokvalificiranih iz RH „nepovoljna situacija u državi i društvu koju odlikuju zamjetne razine mita i korupcije na različitim razinama vlasti, sporost i nesređenost pravosuđa, opći demokratski deficit, nedostatak političke kulture, neuvažavanje ljudskih i manjinskih prava, te zaoštavanje ideološke polariziranosti hrvatskog društva“¹⁰². Uzrok odljeva mozgova u RH primarno nije nemogućnost pronalaska posla u struci, s obzirom da RH ne raspolaže velikim brojem visokoobrazovanih¹⁰³ - primjerice, prema podacima Ministarstva znanosti i

⁹⁸ <https://net.hr/danas/hrvatska/zasto-obrazovani-odlaze-iz-hrvatske-zivot-je-prevrijedan-da-bi-se-zivjelo-ovakotrosi-se-previde-energije-da-ne-postanes-hejter/> , 15.02.2018.

⁹⁹ <https://net.hr/danas/hrvatska/znanstvenik-koji-odlazi-u-irsku-pisao-ministrici-sustav-je-nakaradan-ne-mene-je-potroseno-milijun-kuna-a-sada-nisam-potreban/> , 10.03.2018.

¹⁰⁰ <https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/96191/odljev-mozgova-ivan-ikic-otiite-ako-ne-mozete-ovdje-razvijati-talent> , 16.02.2018.

¹⁰¹ <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/ivan-djickic-poslao-otvoreno-pismo-premijeru-iplenkovicu-odlazim-iz-hrvatske---466722.html> , 16. 02. 2018.

¹⁰² Župarić-Iljić D., op. cit. u bilj. 22, str. 3.

¹⁰³ Prema podacima iznesenim u posljednje objavljenom izvješću EU Youth Report 2015, „udio visokoobrazovanih u Hrvatskoj i dalje je jedan od najnižih u EU – 18,5 posto, prema europskom prosjeku od 26 posto, dok najbolje države članice imaju stope veće od 35 posto“ : <http://www.nacional.hr/eu-youth-report-2015-mladi-i-obrazovanje-u-europskoj-uniji/> , 15.01.2018.

obrazovanja trenutno je u Upisnik znanstvenika upisano 23.466 znanstvenika¹⁰⁴-, već kao što je prethodno istaknuto nemogućnost napredovanja u struci, nedostatak kreativnog i inspirativnog okruženja za daljnje razvijanje u smislu znanstvenih otkrića i inovacija, te nedostatak financijske potpore za provedbu znanstvenih istraživanja. U zadnje vrijeme sve se više javlja problem nestašice takvoga obrazovnog kadra, kako zbog vanjskog emigriranja istoimenih, tako i zbog njihove odluke o napuštanju profesije (*brain waste*), te neusklađenosti obrazovnih politika s potrebama tržišta rada. Nadalje, suvremene potrebe „razvoja i tehnološkog napretka grade veću potrebu za visokoobrazovanom radnom snagom koju stoga tržište rada i lakše apsorbira“¹⁰⁵. „To pokazuju podaci o rastućem udjelu visokoobrazovanih u ukupnom broju zaposlenih te o bržoj i većoj zapošljivosti visokoobrazovanih u odnosu na niže obrazovane osobe iz kontingenta nezaposlenih prijavljenih na Hrvatski zavod za zapošljavanje.“¹⁰⁶

4.4. Posljedice suvremenih emigracija u RH

Kada se govori o suvremenim emigracijskim trendovima u EU, izražena su dva stajališta. Jedan je pristup eurooptimista, a drugi europesimista.¹⁰⁷ Pobornici prvog pristupa su kreatori europskih politika koji na emigracije mladih gledaju kao na dinamično europsko tržište rada na kojem će zemlje zapada profitirati od privlačenja visokoobrazovane mlade radne snage, dok će zemlje istoka ostvariti korist od doznaka.¹⁰⁸ No, u kontekstu doznaka i njihovog mogućeg pozitivnog učinka na gospodarsku sliku RH, važno je prikazati koliko i mogu li zapravo takvi osobni transferi iz inozemstva uzrokovati ozbiljniji pomak u smislu porasta BDP-a kao osnovnog pokazatelja gospodarske moći zemlje. Tako je primjerice u 2017. u RH zabilježen priljev od 2,5 milijardi eura (procjenjuje se da se od toga 2 milijarde odnosi na osobne transfere) ili 5,1 % BDP-a, što prikazuje graf 3.¹⁰⁹

¹⁰⁴ <https://www.srednja.hr/novosti/hrvatska/hrvatskoj-trenutno-imamo-23-466-znanstvenika-pogledajte-kojim-zvanjima-ih-najmanje/>, 21.02.2018.

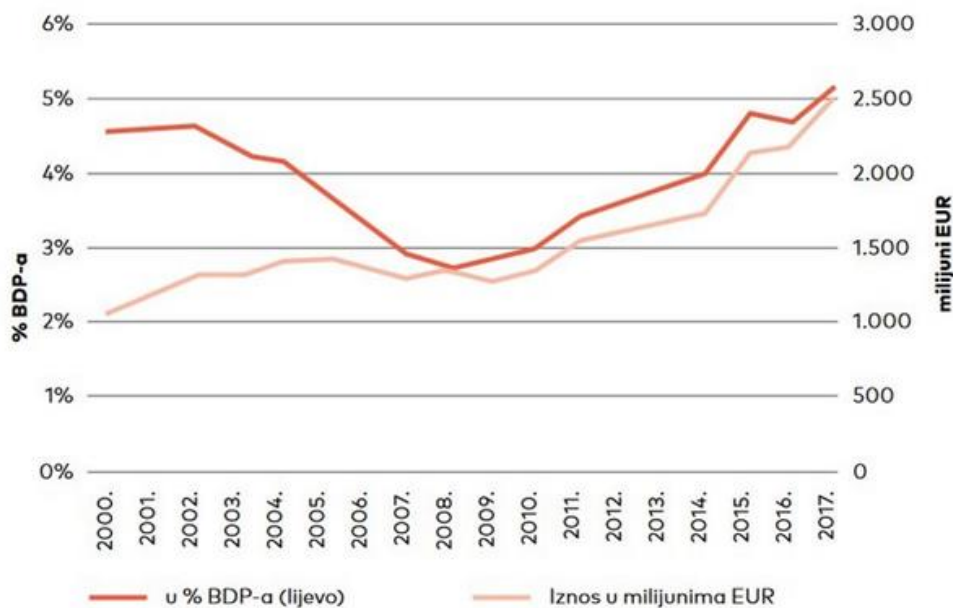
¹⁰⁵ Hrvatska gospodarska komora, Sektor za financijske institucije, poslovne informacije i ekonomske analize Odjel za makroekonomske analize, *Tržište rada u Hrvatskoj-nezaposlenost mladih, obrazovanje, radni vijek*, Zagreb, 2015., dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/trziste-rada-nezaposlenost-mladih-obrazovanje-radni-vijek-final-12201557b6ebf8a8c13.pdf>, 6. slajd (zaključno)

¹⁰⁶ *ibid.*

¹⁰⁷ Potočnik D.; Adamović M., op. cit. u bilj. 9, str. 5.

¹⁰⁸ *ibid.*, str. 5.

¹⁰⁹ <https://www.jutarnji.hr/globus/Globus-komentari/pise-velimir-sonje-nekoliko-zabluda-o-velikoj-internacionalizaciji/7249086/>, 16.04.2018.

Graf 3: Kretanje BDP-a u RH od 2000.-2016.

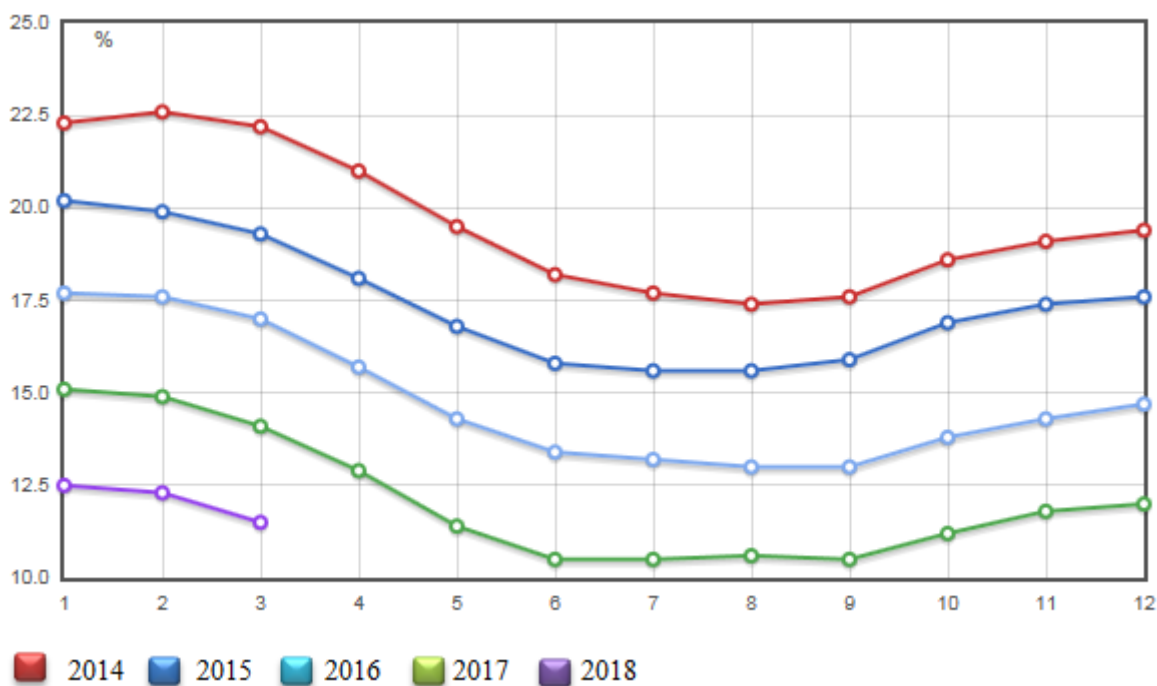
Izvor: <https://www.jutarnji.hr/globus/Globus-komentari/pise-velimir-sonje-nekoliko-zabluda-o-velikoj-internacionalizaciji/7249086/>

Prateći trend od 2012. može se uočiti velika i važna promjena. No, postoji zamka - dugoročno gledano osobni transferi ne mogu prouzročiti određeni ozbiljniji pozitivan učinak na BDP. Navedeno potvrđuje i činjenica da je iznos BDP-a u 2017. neznatno veći u odnosu na visinu BDP-a u 2000.¹¹⁰ Novčane doznake mogu i negativno utjecati na tržište rada tako što pružajući financijsku sigurnost primateljima novčanih doznaka demotiviraju iste za pronalaženje posla u zemlji.¹¹¹ Još jedan naizgled pozitivan učinak iseljavanja je smanjenje opće stope nezaposlenosti. Imajući na umu da u RH od pristupanja EU migracijski trend sve više uzima maha, gradacijski prikazano (graf 4) se može uočiti da obrnuto proporcionalno kako raste broj hrvatskih emigranata, tako opća stopa nezaposlenosti pada. Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, broj nezaposlenih u 2013. (pristupanje RH EU) bio je 345.112, a četiri godine kasnije (2017.) 193.967.¹¹² Naravno treba uzeti u obzir i učinke globalne ekonomske krize, koji su vidljivi u RH još od 2009. godine.

¹¹⁰ <https://www.jutarnji.hr/globus/Globus-komentari/pise-velimir-sonje-nekoliko-zabluda-o-velikoj-internacionalizaciji/7249086/>, 16.04.2018., vidi graf broj 3

¹¹¹ Zakharova D., et al., op. cit. u bilj. 27, str. 17.

¹¹² <http://statistika.hzz.hr/statistika.aspx?tipIzvjestaja=1>, 10.04.2018.

Graf 4. : Stopa nezaposlenosti u RH po godinama, prema podacima: <https://www.dzs.hr/>

Nadalje, prema mišljenju europesimista, suvremenom trendu emigracija može se pristupiti i s negativnog aspekta, povezujući takav trend uz gubitke koje bilježe matične zemlje poput Hrvatske.¹¹³ U prilog tome govori i činjenica da je RH, od pristupanja EU do danas, izgubila oko 5% stanovništva.¹¹⁴ Takav trend zahvatio je i druge tranzicijske istočnoeuropske zemlje, te je i kod njih zabilježen sličan postotak iseljništva. No, treba uzeti u obzir da se razmjeri u kojima se emigracije odvijaju u istočnoeuropskim zemljama uvelike razlikuju. Iseljavanje stanovništva negativno djeluje i na rast BDP-a u državi. Tako je, prema studiji Međunarodnog monetarnog fonda (MMF), Hrvatska odlaskom stanovništva izgubila 13% potencijalnog BDP-a.¹¹⁵ Suvremeni emigracijski val odnio je znatan dio hrvatske populacije, a „manja populacija znači i manju osobnu potrošnju, a kako je ona najvažniji dio BDP-a to koči njen rast i ekonomski oporavak države“¹¹⁶. Negativna posljedica rastućeg trenda iseljavanja u Hrvatskoj također je i sve manji broj djece na svim razinama odgojno-obrazovnog procesa

¹¹³ Potočnik D.; Adamović M., op. cit. u bilj. 9, str. 5.

¹¹⁴ https://www.vecernji.hr/premium/u-4-godine-u-eu-se-iselilo-5-posto-hrvata-i-to-ni-je-tragedija-1179949_10.04.2018.

¹¹⁵ Zakharova D., et al., op. cit. u bilj. 27, str. 24., figure (14)

¹¹⁶ Kosović Mateja, *Odljev mozгова kao razvojni problem nacionalne ekonomije Republike Hrvatske*, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, 2017., str.36.

(predškolski odgoj, osnovno i srednjoškolsko obrazovanje).¹¹⁷ Jedan od uglednih znanstvenika upozorio je na postojeći problem smanjivanja broja djece u Hrvatskoj (u posljednjih 10 godina za čak 63.000, od čega je oko 17% otišlo zbog iseljavanja), te se kao jedan od razloga za iseljavanje navodi loša klima znanosti i obrazovanja.¹¹⁸ Ukoliko se broj djece nastavi smanjivati, postepeno može doći do trenda zatvaranja škola, posebice u udaljenim ruralnim sredinama. Poput domino efekta smanjenje razrednih odjela i u dužem roku zatvaranje škola dovodi do smanjene potrebe za određenim obrazovnim kadrom te postupno rezultira smanjenjem stope zaposlenja tih profesija. Problem sve manjeg broja djece u RH izravno je povezan s trenutno nepovoljnom demografskom i ekonomskom situacijom u RH. Stoga, prirodni tijek stvari nalaže da će „sve malobrojnije generacije živorođenih smanjiti potrebu za zadržavanjem trenutnog broja učitelja i profesora u budućnosti, a i upisne kvote na visokim učilištima će se morati prilagoditi demografiji“¹¹⁹. Nadalje, nedovoljno ulaganje u tzv. STEM¹²⁰ područje sve više postaje uzrok emigriranja mladih u potrazi za kvalitetnijim obrazovanjem, koje će im pružiti adekvatno znanje i omogućiti im da budu u korak s vremenom. Tako RH ostaje zaklinuta za buduće stručnjake koji bi svojim idejama i inovacijama izravno mogli doprinijeti njezinom razvoju. Stoga, „odlazak visokoobrazovanih znači i zaostajanje u tehnološkom razvoju zemlje“¹²¹. Sa sličnim problemom susreće se i Rumunjska, te su RH i Rumunjska u skupini istočnoeuropskih zemalja najugroženije po pitanju potencijalnog odljeva visokoobrazovanih, s obzirom da imaju najmanji udio visokoobrazovanih u ukupnom postotku radno aktivne populacije.¹²² Potrebno je istaknuti da odlazak visokoobrazovanih, koji su uglavnom mladi u najproduktivnijoj dobi, izravno doprinosi postojećoj nepovoljnoj demografskoj situaciji u RH. Naposljetku, gubitak onih „u koje je RH uložila velika sredstva da bi ih osposobila za stvaranje viška vrijednosti, te činjenica da oni sada kao gotovi 'proizvodi' odlaze u druge zemlje stvarati taj višak vrijednosti“,¹²³ vrlo je nepovoljan trend za RH.

¹¹⁷ Župarić-Iljić D., op. cit. u bilj. 22, str. 10.

¹¹⁸ <http://www.index.hr/vijesti/clanak/djickic-plagijatori-sjede-u-saboru-na-celu-ministarstva-i-u-ustavnom-sudu/970140.aspx>, 20.03.2018.

¹¹⁹ Kosović M., op. cit. u bilj. 118, str. 36.

¹²⁰ Akronim sastavljen od riječi science, technology, engineering i mathematics (znanost, tehnologija, inženjerstvo i matematika), <https://www.srednja.hr/zbornica/nastava/evo-sto-znaci-i-koja-podrucja-obuhvacaju-stem/>, 20.03.2017.

¹²¹ <https://www.hkv.hr/izdvojeno/nae-teme/pitali-smo/17610-o-iseljavanju-mladih-i-obrazovanih-ljudi-iz-hrvatske.html>, 19.03.2018.

¹²² Zakharova D., et al., op. cit. u bilj. 27, str. 13

¹²³ <https://www.hkv.hr/izdvojeno/nae-teme/pitali-smo/17610-o-iseljavanju-mladih-i-obrazovanih-ljudi-iz-hrvatske.html>, 19.03.2018.

4.5. Studija slučaja – odlazak liječnika iz RH

Medicinsko osoblje od posebne je važnosti za svaku državu. Njegova kvaliteta od utjecaja je na svakodnevni život svakog građanina, a svaka oscilacija u kvantiteti i u kvaliteti kadra nadaleko se osjeti te izaziva burne reakcije javnosti. U ožujku 2018. godine Hrvatsku je potresao jedan od primjera kroničnog nedostatka liječničkog kadra, kada su svi mediji objavili kako Dom zdravlja Dubrovnik unatoč ponavljanju natječaja i naizgled doista dobrim ponuđenim uvjetima, ne može naći pedijatra, iz razloga što ih u cijeloj Hrvatskoj nedostaje preko 50.¹²⁴ Obrazovanje liječnika skupo je i dugotrajno, te nije jednostavno isproducirati novi kadar kada postojeći napusti državu. te stoga nam je namjera posebno se osvrnuti na položaj liječnika u Hrvatskoj, kako bismo analizom relevantnih faktora zaključili što je ključno u njihovom odlasku iz Hrvatske, te kako isti spriječiti. Zdravstvo je u Hrvatskoj vrlo osjetljiva tema, povezana sa dugogodišnjim rastućim dugovima, propalim reformama, općim nezadovoljstvom zdravstvenih djelatnika i pacijenata, štrajkovima, kao i iznimno velikim odljevom mozгова, koji je posebno izražen od ulaska Hrvatske u Europsku Uniju.

Europska Komisija u svom Izvješću za Hrvatsku iz 2018. navodi kako rashodi za zdravstvo u Hrvatskoj stagniraju, dok troškovi u cijeloj EU-u rastu. Rashodi za zdravstvo u Hrvatskoj među najnižima su u Europskoj Uniji; po stanovniku iznosili su u 2015. tek 760 EUR, a niži su bili samo u Rumunjskoj, Latviji i Bugarskoj. Osim toga, ukupni rashodi za zdravstvo u Hrvatskoj na sličnoj su razini još od 2011., dok velika većina država članica EU-a proteklih godina troši sve više na zdravstvo, što se obično pripisuje porastu troškova za tehnološki napredak u medicini i starenju stanovništva. Nadalje, zdravstvu još uvijek nedostaje financijskih sredstava i prezaduženo je. Redoviti izvori financiranja nedostatni su za pokriće svih troškova, zbog čega se u sustavu akumuliraju nepodmirena dugovanja (dospjele nepodmirene obveze), koja se u konačnici podmiruju jednokratnim prijenosima iz državnog proračuna. Nacionalni plan za razvoj bolnica 2017-2020 još uvijek nije donesen.¹²⁵

Istovremeno, nezaposlenost liječnika u Hrvatskoj je iznimno niska; posljednji dostupni podatci HZZO-a otkrivaju da je od 193 tisuće nezaposlenih u Hrvatskoj, tek 10 specijalista i 58 liječnika opće medicine, dok je slobodnih radnih mjesta za liječnike opće prakse tijekom 2015. bilo 2225, 2016. godine 2506., te 2017. čak 2859, što ukazuje da je potražnja za njima

¹²⁴ <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/dubrovnik-trazi-pedijatra-minimalna-placa-12-000-kuna-osiguran-istan-i-mogucnost-dodatne-zarade-ali-se-nitko-ne-javlja---510334.html> , 20.03.2018.

¹²⁵ Europska Komisija, *Izvješće za Hrvatsku 2018. s detaljnim preispitivanjem o sprječavanju i ispravljanju makroekonomskih neravnoteža*, 2018., str. 55.

sve veća, jednako kao i za liječnicima specijalistima za koje je 2015. bilo otvoreno 703 radna mjesta, 2016. bilo je 492, 2017. bilježi 503 otvorena radna mjesta.¹²⁶ Navedeni nedostatak liječnika postat će još izraženiji idućih godine zbog odlaska velikog broja istih u mirovinu, posebno ako nove generacije odaberu odlazak u inozemstvo.

Navedeno stanje zdravstva kako ga vidi Europska komisija čini se još alarmantnije kada tome dodamo svakodnevne događaje na nacionalnoj razini – u travnju 2018. aktualan je problem nesudjelovanja liječničkih sindikata u pregovorima s Vladom oko vlastitog kolektivnog ugovora, nasilja prema djelatnicima bolnica u nekoliko incidenata širom države, te pravna nesigurnost u pitanjima od interesa liječnika. Posebno je ovo posljednje zaokupljalo pažnju stručne javnosti tijekom posljednje dvije godine, te u nastavku navodimo kratak pregled pravne (ne)regulacije koja je, među ostalim, rezultirala brojnim sudskim postupcima (te tako dodatno opteretila još jedan ključni hrvatski sustav, onaj pravosudni), revoltiranošću liječnika, brojnim medijskim napadima na zdravstvene djelatnike i netrpeljivošću između zdravstvene zajednice i opće javnosti.

Radi se naime o hrvatskom sustavu 'prisile' liječnika na ostanak u Hrvatskoj putem represivnih mjera (za slične se mjere od država članica Europske nije odlučila i Mađarska, s proklamiranim ciljem zaustavljanja snažnog emigracijskog vala liječnika¹²⁷, dok se sa sličnim problemima suočavaju još ponajviše Rumunjska i Bugarska). Država ograničava kretanje doktora (protivno slobodi kretanja radnika u EU) s dvije obveze:

1) obveza da nakon položenog specijalističkog ispita, ostanu u radnom odnosu sa zdravstvenom ustavnom u kojoj su zaposleni onoliko dugo koliko im je trajala specijalizacija (jedno duže vrijeme je obveza iznosila dvostruko onoliko koliko im je trajala specijalizacija; prosječno im specijalizacija traje 5 godina, pa još 5 godina ostaju u radnom odnosu nakon položenog specijalističkog ispita, a prije su dakle trebali ostati još 10 godina). Pravnu podlogu za takvo ograničenje predstavljao je sljedeći članak Pravilnika (o specijalističkom usavršavanju doktora medicine): "Pri sklapanju ugovora iz stavka 1. ovoga članka obveza rada u radnom odnosu na neodređeno vrijeme nakon završetka specijalističkog usavršavanja i položenog

¹²⁶ https://burzarada.hzz.hr/Posloprimac_RadnaMjesta.aspx, 10.03.2018.

¹²⁷ <http://www.bbc.com/news/world-europe-19213488>, 17.03.2018.

specijalističkog ispita ne smije biti ugovorena u trajanju duljem od propisanog vremena trajanja specijalizacije."¹²⁸

2) obveza naknade troškova specijalizacije u slučaju raskida radnog odnosa. Pravnu podlogu čine čl. 11. (obveza naknade) i čl. 12. (troškovi "specijalizacije"): "Ako specijalizant otkáže ugovor o radu u zdravstvenoj ustanovi iz stavka 1. ovoga članka sukladno stavku 3. ovoga članka, bez prethodne suglasnosti ministarstva, obvezan je naknaditi troškove specijalizacije iz članka 12. ovoga Pravilnika nastale do otkaza ugovora o radu i naknadu iz stavka 8. ovoga članka, u roku od godine dana od dana otkaza ugovora o radu."¹²⁹ "Troškovi specijalizacije obuhvaćaju troškove glavnog mentora, mentora i komentora, trošak zdravstvenih ustanova u kojima se obavlja specijalističko usavršavanje, trošak poslijediplomskog specijalističkog studija, trošak završnog i specijalističkog ispita, trošak knjižice o specijalističkom usavršavanju doktora medicine i trošak dnevnika rada doktora medicine na specijalističkom usavršavanju."¹³⁰

Odlukom Ustavnog suda Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: USRH) od 11.07.2017.g. ukinute su odredbe čl. 11. i 12. svih Pravilnika. Dakle, ukinute su odredbe koje propisuju:

- da su zdravstvena ustanova i specijalizant dužni sklopiti ugovor o međusobnim pravima i obvezama;
- da su specijalizanti dužni ostati u radnom odnosu onoliko koliko je trajala specijalizacija;
- da su specijalizanti dužni naknaditi trošak specijalizacije;
- što čini trošak specijalizacije.

Citirane odredbe su ukinute jer je USRH utvrdio da ministri nisu imali ovlasti propisivati ovakve obveze/odredbe. To znači da bi država, odnosno ministarstvo zdravlja trebalo naći neko novo rješenje kojim će riješiti trenutnu rupu u tom zakonskom uređenju.

Nakon što je USRH ukinuo ove odredbe (prestale su važiti 31.12.2017.) i zbog toga što država nije donijela novo rješenje (na zakonskoj ili podzakonskoj razini), a koje se potencijalno moglo baviti problemom odljeva mozgova na jednoj široj i sveobuhvatnijoj nacionalnoj razini u skladu sa empirijskim saznanjima o (ne)učinkovitosti dosadašnjeg

¹²⁸ čl. 11.st.2. , Pravilnik o specijastičkom usavršavanju doktora medicine (Narodne novine 100/2011, 133/2011, 54/2012, 49/2013, 139/2014, 82/2015, 116/2015, 62/2016, 69/2016, 6/2017)

¹²⁹ čl. 11.st. 9. , Pravilnik o specijastičkom usavršavanju doktora medicine (Narodne novine 100/2011, 133/2011, 54/2012, 49/2013, 139/2014, 82/2015, 116/2015, 62/2016, 69/2016, 6/2017)

¹³⁰ *ibid.*, čl.12.

sustava mjera, zdravstvene ustanove od tog trenutka do dana pisanja ovog rada same nude specijalizantima različite ugovore s različitim obvezama (primjerice i po milijun kuna obveze naknade), jer ne postoji unificirano pravilo.

Ta pravna nesigurnost je u ovom radu naglašena kao jedan od općih tzv. 'push faktora' te na isti način utječe i na liječnike. Vidljivo je diskriminiranje liječnika ovisno o mjestu u kojem rade i Pravilniku po kojem su određene njihove obveze. Osim toga, njihov položaj ovisi i o volji ravnatelja bolnica i lokalne zajednice te političkim stavovima trenutne vlasti koja odlučuje o njihovoj sudbini pri potpisu ugovora o radu i ugovora o međusobnim pravima i obvezama. Navedeno je u suprotnosti s europskim pravom i slobodom kretanja radnika, te zasigurno višestruko motivira liječnike za odlazak iz države, što je upravo suprotno od onog što se navedenim mjerama i obvezama željelo postići.

Upravo zbog istaknutih problema se u anketi Hrvatske liječničke komore iz travnja 2016. čak 60 posto mladih liječnika u dobi do 40 godina izjasnilo da intenzivno razmišljaju o odlasku iz Hrvatske, a 80 posto liječnika ne vjeruje u bolju budućnost svog profesionalnog statusa ukoliko ostanu u Hrvatskoj. Kao glavne razloge mogućeg odlaska navode bolje plaće, bolje uvjete rada, veću uređenost zdravstvenog sustava te veće mogućnosti stručnog usavršavanja i napredovanja, što je u skladu s razmišljanjima visokoobrazovanih emigranata ostalih struka. Nalazi ankete pokazuju da više od 90% anketiranih liječnika smatra da su u podređenom položaju u odnosu na kolege iz Europske unije te da bi tek svaki deseti liječnik (11%) odbio ponudu za posao u inozemstvu i ostao u Hrvatskoj (najčešće iz obiteljskih razloga). Najčešće navedeni razlozi za odlazak su „bolji uvjeti rada, bolja plaća, uređenost zdravstvenog sustava i veće mogućnosti stručnog usavršavanja i napredovanja. Svaki od navedenih razloga odabralo je više od 60% anketiranih što jasno pokazuje da su mladi liječnici nezadovoljni cjelokupnim stanjem zdravstvenog sustava“.¹³¹

Vrijedno je napomenuti da u navedenom istraživanju anketirani liječnici u dvotrećinskoj većini smatraju da u zdravstvu ima mnogo nepotizma i političke podobnosti, što govori u prilog tezi iz točke 2.1. ovog rada kako je korupcija jedan od faktora koji potiču iseljavanje visokokvalificiranih osoba. Mjere koje su anketirani liječnici istaknuli kao faktore koji bi ih zadržali u Hrvatskoj su prvenstveno ukidanje 'robovlasničkih' ugovora, odabir i nagrađivanje prema kompetencijama a ne podobnosti, nestanak političke obojenosti sustava i povećanje

¹³¹ Hrvatska liječnička komora, *Priopćenje za medije, Anketa HLK-a: Čak 60 posto mladih liječnika aktivno razmišlja o odlasku iz Hrvatske*, Zagreb, 06. 04. 2016., dostupno na: <https://www.hlk.hr/EasyEdit/UserFiles/priop%20C4%87enja/priopcenje-anketa-mladi-lijecnici.pdf>

njegove transparentnosti, bolji radni uvjeti (više vremena sa pojedinim pacijentom, manja opterećenost administracijom, manje prekovremenih sati), veće mogućnosti edukacije kako u inozemstvu tako i sa hrvatskim mentorima te bolji financijski uvjeti (veća plaća, plaćeni prekovremeni sati, povoljnije kreditiranje).¹³²

Uzevši u obzir ukratko navedene faktore koji čine nezavidan položaj liječnika u Hrvatskoj, ne iznenađuje podatak da je, od ulaska Hrvatske u Europsku uniju, preko 1200 liječnika podnijelo zahtjev za potvrdama potrebnim za rad u zemljama Unije dok je zemlju napustilo 570 liječnika (pri čemu je zanimljivo primijetiti da njihova prosječna dob za 17 godina manja od prosječne dobi specijaliste u sustavu - 35 godina : 52 godine). Usporedbe radi, u cijelom Kliničkom bolničkom centru Osijek, prosječan broj zaposlenih liječnika iznosi 515. Najzanimljivija i često najkontroverznija je činjenica da su najveći broj zahtjeva podnijeli upravo zaposleni liječnici što ponovno potvrđuje da nezaposlenost nije najvažniji čimbenik u donošenju odluke o odlasku u inozemstvo. Zemlje za koje su hrvatski liječnici zatražili najviše potvrda za rad su Velika Britanija (350 zahtjeva), Njemačka (324), Irska (141), Austrija (126) i Švedska (100).¹³³

Istraživanje koje je 2013. provedeno ispitivanjem svih studenata završne godine na sva četiri postojeća hrvatska medicinska fakulteta, a koje je za cilj imalo istražiti stavove budućih liječnika prema emigraciji, utvrdilo je da se 35% ispitanika osjeća spremnima za trajni odlazak u inozemstvo, pri čemu je prevladavajući razlog očekivana bolja kvaliteta života (22,31%), bolja organizacija zdravstvenog sustava (17,24%), više profesionalnih izazova (10,14%) ili jednostavno mogućnost dobivanja posla (8,11%). Najmanja očekivanja postoje u vezi s većom zaradom (10%).¹³⁴

Nepobitna je činjenica da odlazak liječnika u tolikom broju predstavlja težak udarac na hrvatski zdravstveni sustav, čineći ga još manje održivim, a posebno kad uzmemo u obzir podatak da je u istom razdoblju u Hrvatsku na rad došlo tek 30 stranih liječnika. To pokazuje potpunu hrvatsku nekompetentnost i neprivlačnost za 'brani agin', koji bi mogao barem djelomično olakšati problem izgubljenog ljudskog kapitala.

¹³² Hrvatska liječnička komora, *Priopćenje za medije, Anketa HLK-a: Čak 60 posto mladih liječnika aktivno razmišlja o odlasku iz Hrvatske*, Zagreb, 06.04.2016, str. 2. dostupno na:

<https://www.hlk.hr/EasyEdit/UserFiles/priop%20C4%87enja/priopcenje-anketa-mladi-lijecnici.pdf>

¹³³ Izjava Trpimira Goluže- predsjednika Hrvatske liječničke komore, dostupno na:

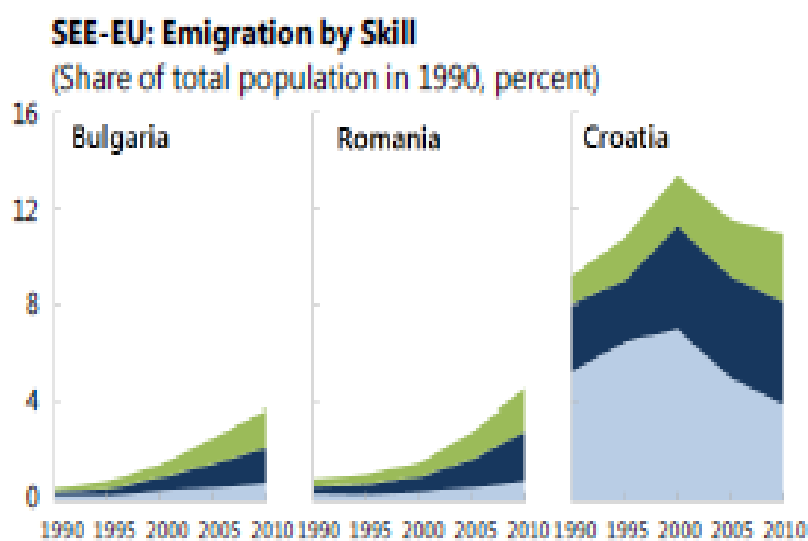
<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/hrvatska-ostaje-bez-lijecnika>

¹³⁴ Kolčić I.; Čikeš M.; Boban K.; Bućan J.; Likić R.; Ćurić G.; Đogaš Z.; Polašek O., *Emigration-related attitudes of the final year medical students in Croatia: a cross-sectional study at the dawn of the EU accession*, Croat Med J., Zagreb, 2014., sv.55., br.5.

Posljedično odlasku brojnih liječnika, preostali premali broj zdravstvenih djelatnika rezultira povećanom opterećenosti postojećih, koji su prisiljeni odrađivati broj prekovremenih sati koji premašuje zakonom dozvoljene, a za iste nisu adekvatno plaćeni (navedeno pogrešno obračunavanje prekovremenih sati je dovelo do još jednog vala tužbi liječnika pred domaćim sudovima). Dakle, liječnici ne samo da nisu plaćeni ni približno kao njihove kolege u zemljama zapadne Europe (koje su prvenstvene lokacije na koje ciljaju oni koji se odluče na odlazak iz Hrvatske), već nisu plaćeni niti u skladu sa svojim kolektivnim ugovorima. Za dodatne poticaje za ostanak liječnika u Hrvatskoj ne postoji nacionalni konsenzus ili primjenjiva politika, već je isto ostavljeno na domišljatost lokalnih zajednica, od kojih neke, svjesne problema koje nedostatak liječnika izaziva za lokalno stanovništvo, posežu za poticajima u vidu rješavanja stambenog pitanja, povoljnijih kredita, vrtića za djecu i slično, dok druge svoj položaj nastoje osnažiti represivnim mjerama prema mladim liječnicima specijalizantima (spomenuta obveza naknade troškova specijalizacije u slučaju ranijeg odlaska i sl.).

5. REPUBLIKA HRVATSKA NAPRAM DRUGIM SREDNJE- I ISTOČNOEUROPSKIH NOVIH EU ČLANICA

Zemlje Srednje i Istočne Europe¹³⁵ osim geografskog položaja, povezuje i njihov noviji status članstva u EU (osim Albanije, koja nije članica EU), te činjenica da se sve nalaze u tranzicijskom razdoblju prelaska iz socijalizma u kapitalizam (pretežno bivše komunističke zemlje). Pristupanje EU za svaku od tih zemalja značilo je suočavanje s velikim izazovima koje je pred njih stavilo načelo otvorenosti granica EU u smislu poticanja fleksibilnije cirkulacije radnika unutar EU. Stoga je suvremeni val iseljavanja iz zemalja Srednje i Istočne Europe prema Zapadnoj Europi kulminirao od trenutka pristupanja EU (2004.-Estonija, Latvija, Litva, Poljska, Češka, Slovačka, i Slovenija, 2007.-Rumunjska i Bugarska, 2013.-RH).¹³⁶ Emigracijske tokove unutar Europe u smjeru Istok - Zapad karakterizira odljev prvenstveno visokokvalificiranih emigranata, s obzirom da je utvrđeno da je stupanj obrazovanja tih emigranata veći od prosjeka u zemlji koju napuštaju.¹³⁷ Iz grafa 5 se može na primjeru Rumunjske, Bugarske i Hrvatske vidjeti kako je uspoređujući obrazovno-profesionalni status emigranata, u relativnim brojevima sve više visokoobrazovanih.

Graf 5. : Emigracija prema obrazovnoj strukturi u razdoblju 1990.-2010. u Bugarskoj, Rumunjskoj i Hrvatskoj

Izvor: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1607.pdf>

¹³⁵ Prema terminologiji *Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj* (OECD), Srednja i Istočna Europa (Central and Eastern Europe (CEE)) skupni je naziv za sljedeće države: RH, Albanija, Bugarska, Češka, Mađarska, Poljska, Rumunjska, Slovačka, Slovenija, i tri baltičke zemlje: Estonija, Latvija i Litva.

¹³⁶ Zakharova D., et al., op. cit. u bilj. 27, str. 8.

¹³⁷ Zakharova D., et al., op. cit. u bilj. 27, str. 13.

Nadalje, takve emigracijske tokove čini jedinstvenim relativno kratka udaljenost, te fleksibilnost i lakoća mobilnosti radnika zahvaljujući zajamčenoj slobodi kretanja radnika unutar EU. Države Srednje i Istočne Europe tradicionalno su označene kao zemlje iseljavanja te od vremena pristupanja EU svjedoče egzodusu vlastitih državljana, te nisu dovoljno gospodarski i strateški jake da svoje državljanke zadrže u zemlji, odnosno privuku nazad u vidu kružne migracije. Iako se uglavnom radi o masovnim emigracijama, razmjeri u kojima se emigracijski tokovi odvijaju u zemljama Srednje i Istočne Europe razlikuju se:

„Razlika u opsegu iseljavanja u poljskom, rumunjskom i hrvatskom primjeru može se dijelom tumačiti i tradicionalnim povijesnim (e)migracijskim obrascima i iskustvima hrvatskih građana, koji su još od šezdesetih godina 20. stoljeća kao gostujući radnici boravili i radili na zapadnoeuropskim tržištima rada, dok se ta prilika istočnim Europljanima otvorila u manjoj mjeri nakon pada Željezne zavjese, a u većoj mjeri tek po pridruživanju u EU“.¹³⁸

Primjerice, ulaskom Rumunjske u EU (2007), naglo je porastao broj visokokvalificiranih emigranata koji su pristupanje Rumunjske EU vidjeli kao priliku za izgradnju međunarodne karijere unutar granica proširene EU.¹³⁹ Takav rastući trend emigriranja visokoobrazovanih može se pripisati istim čimbenicima kao što je to trenutno slučaj u RH. Prvenstveno to je lakoća kretanja stanovništva unutar EU zahvaljujući zajamčenom pravu slobode kretanja radnika, te nezadovoljstvo uvjetima u zemlji u pogledu vlastitog usavršavanja i izgradnje karijere. Prema istraživanju provedenom na skupini od šest država (Bugarska, Češka, Mađarska, Poljska, Rumunjska i Slovačka) u razdoblju između 1980–2010, Rumunjska je zajedno s Poljskom bila zemlja s najvećom stopom iseljavanja visokokvalificiranih.¹⁴⁰ S druge strane zemlje Srednje Europe poput Slovačke, Češke i Slovenije bilježile su priljev stanovništva.¹⁴¹ Naposljetku, „s najvećim odljevom suočene su baltičke države koje, osim Estonije koja je u blagom plusu, imaju dramatičan pad broja stanovništva“.¹⁴²

Komparativnom analizom RH i ostalih zemalja Srednje i Istočne Europe, može se steći uvid u pravo činjenično stanje u RH po pitanju iseljavanja visokoobrazovanih stručnjaka, uspoređujući pritom ključne pokazatelje uspješnosti i konkurentnosti RH u odnosu na druge zemlje, s obzirom da zaostajanje u tom pogledu nerijetko predstavlja uzrok emigriranja. Na

¹³⁸ <https://www.portalnovosti.com/put-pod-mnoge>, 14.02.2018.

¹³⁹ Petroff A., op. cit. u bilj. 4, str. 123.

¹⁴⁰ Petroff A., op. cit. u bilj. 4, str. 123.

¹⁴¹ <https://www.portalnovosti.com/put-pod-mnoge>, 14.02.2018.

¹⁴² *ibid.*

vrlo jednostavno pitanje postavljeno skupini izvršnih direktora u zemljama Srednje i Istočne Europe: „Uspijeva li vaša zemlja zadržati talentirane?“, prevladavali su negativni odgovori, te je u okviru tog istraživanja ustanovljeno da je Hrvatska zajedno s Rumunjskom, Bugarskom i Slovačkom najviše izložena problemu iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva.¹⁴³

Općenito govoreći, državljani zemalja Srednje i Istočne Europe sve manje imaju povjerenja u nositelje državne vlasti i ostvarenje njihovih obećanja o poboljšanju uvjeta u zemlji, što postaje razlog njihovog emigriranja i odluke o izgradnji vlastite karijere u inozemstvu, dok zemlje iz kojih odlaze gube one koji bi u svakom pogledu trebali najviše doprinostiti rastu i razvoju zemlje:

„Česta promjena vladajućih, tradicija učestalog smjenjivanja i imenovanja odgovornih osoba na ključnim pozicijama, česte promjene zakona i kompliciranost, te dugotrajnost njihove provedbe, nedostatak transparentnosti državnih službi, te nesvršishodno upravljanje državnim proračunom, kao i nepovjerenje u političku vlast, razlozi su zašto je pojava odljeva mozгова sveprisutna na prostoru Srednje i Istočne Europe.“¹⁴⁴

U svrhu stjecanja cjelovitijeg uvida u položaj RH na globalnoj i EU razini, sljedećih par odlomaka posvećeno je usporedbi RH i ostalih zemalja Srednje i Istočne Europe u odnosu na objektivne pokazatelje uspješnosti.

Značajan odljev visokokvalificiranih iz zemalja Srednje i Istočne Europe može imati dugoročne posljedice u smislu smanjivanja ukupnog udjela radne snage i produktivnosti, s izravnim utjecajem na razvoj i gospodarstvo zemalja iz kojih visokoobrazovani odlaze, što u konačnici za državu znači smanjenje njezine konkurentnosti, što je prethodno istaknuto u okviru poglavlja 2.1., te slikovito prikazano na slici 1. Imajući na umu kako visokoobrazovani čine temeljni ljudski kapital svake zemlje, koji izravno može doprinijeti njezinoj konkurentnosti, korisno je prikazati rezultate Svjetskog ekonomskog foruma iz 2018. o rangiranju zemalja u odnosu na stupanj njihove konkurentnosti. Iz skupine zemalja Srednje i Istočne Europe, najvišu poziciju zauzela je Estonija (29.), zatim Češka (31.), Litva (41.), Poljska (39.), Slovenija (48.), Bugarska (49.), Latvija (54.), Slovačka (59.), Mađarska (60.), Rumunjska (68.), RH (74.), te Albanija (75.).¹⁴⁵ Iza RH prema stupnju svjetske konkurentnosti nalazi se samo Albanija, koja i nije članica EU, stoga se podaci u prvoj

¹⁴³ Ienciu N. M.; Ienciu I., op. cit. u bilj. 1, str. 287.

¹⁴⁴ *ibid.*, str. 288.

¹⁴⁵ Svjetski ekonomski forum, *The Global Competitiveness Report, 2017-2018*, dostupno na: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018>, 25.02.2018.

komparativnoj analizi za RH čine poražavajućim. Prema rezultatima još jednog istraživanja na globalnoj razini, provedenog od strane Svjetskog ekonomskog foruma, kojim se izračunavao indeks ljudskog kapitala, zemlje Srednje i Istočne Europe rangirane su na slijedeći način: prvo mjesto ponovno zauzima Estonija (12.), zatim Češka (22.), Litva (25.), Latvija (28.), Poljska (31.), Bugarska (32.), Slovačka (36.), RH (37.), Mađarska (39.), te Rumunjska (42.).¹⁴⁶ Hrvatska je u ovoj komparativnoj skupini pozicionirana ispred dvije zemlje članice EU - Rumunjske i Mađarske, te iako na globalnoj razini relativno solidan rezultat, gledajući u okviru EU, RH ima dosta mjesta za napredak. Za lakše razumijevanje značenja indeksa ljudskog kapitala objasniti će se način njegovog izračuna, odnosno njegove komponente: 25 % čitavog izračuna odlazi na ispitivanje postotka stanovništva u zemlji s osnovnim, srednjim, te visokim obrazovanjem.¹⁴⁷ 25 % čini ispitivanje postotka zaposlenih, nezaposlenih, te zaposlenih prema spolu.¹⁴⁸ Predzadnja komponenta (također 25%) odnosi se na ispitivanje kvalitete obrazovanja, te stupnja kompetentnosti i sposobnosti mladih nakon završetka obrazovanja, dok zadnja komponenta pod nazivom *know-how* znači ispitivanje postotka iseljenih visokoobrazovanih te onih s nižim obrazovanjem, kao i postotka dostupne kvalificirane i visokokvalificirane radne snage u zemlji.¹⁴⁹

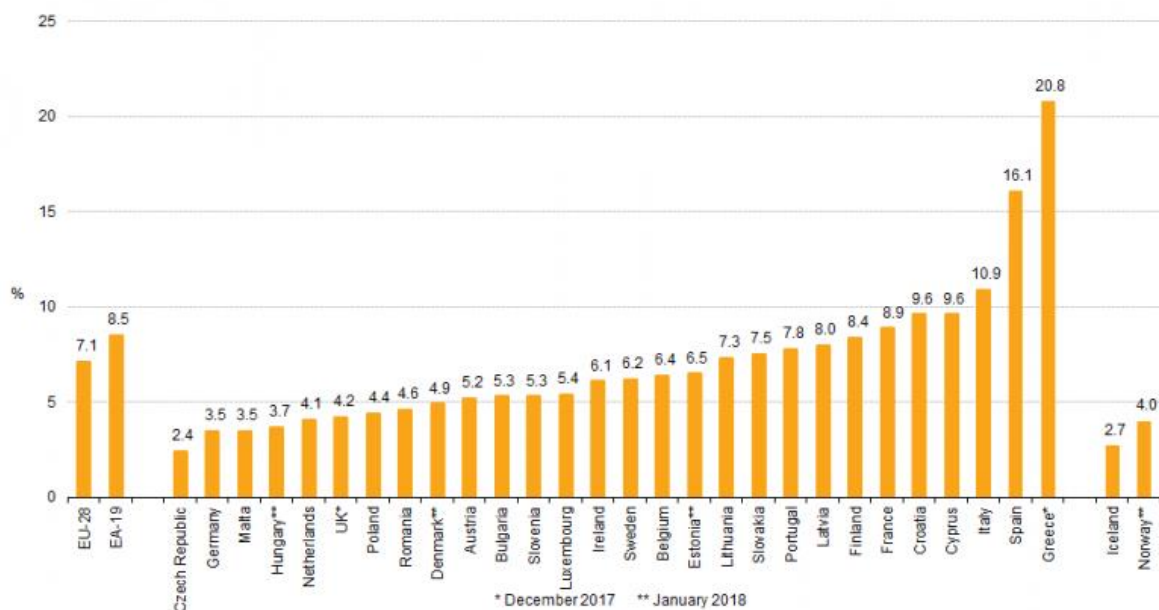
Također jedan od ključnih pokazatelja uspješnosti zemlje jest i stopa zaposlenosti/nezaposlenosti, te je u kontekstu odljeva mozгова na području Srednje i Istočne Europe iznimno relevantan pokazatelj s obzirom da visoka stopa nezaposlenosti ne ulijeva nadu mladima (potencijalnim migrantima) koji se obrazuju u zemlji iseljavanja, kao ni onima koji nakon završetka obrazovanja žele raditi u struci. Prema podacima Eurostata, Hrvatska trenutno ima jednu od najvećih stopa nezaposlenosti u usporedbi s drugim zemljama članicama EU. Također, kao što se može vidjeti iz priloženog grafa 6, RH je u skupini zemalja Srednje i Istočne Europe koje su ujedno i zemlje članice EU, zemlja s najvećom stopom nezaposlenosti, čak 9.6 %.

¹⁴⁶ Svjetski ekonomski forum, *The Global Human Capital Report*, 2017., str. 18., dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Human_Capital_Report_2017.pdf

¹⁴⁷ *ibid.*, str. 6.

¹⁴⁸ Svjetski ekonomski forum, op. cit. u bilj. 148, str. 6.

¹⁴⁹ *ibid.*, str. 6.

Graf 6.: Stopa nezaposlenosti u zemljama članicama EU prema zadnjim dostupnim podacima

Izvor: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics

Također, najrecentniji podatak Eurostata, a koji je iznimno relevantan kada se govori o stopi nezaposlenosti u određenoj državi, govori da je u Hrvatskoj trenutno od 3 milijuna 162 tisuće ukupnog stanovništva u dobi od 15-74, milijun i 828 tisuća čine radno aktivno stanovništvo, dok je milijun i 334 tisuće stanovnika radno neaktivno.¹⁵⁰ Drugim riječima, radi se o omjeru od gotovo 2 radno aktivna stanovnika prema 1 radno neaktivnom- broj ekonomski neaktivnih je 54 % od broja ekonomski aktivnih, odnosno, na jednu neaktivnu osobu dođe 1.82 aktivne.¹⁵¹ S navedenim poraznim rezultatima nalazimo se daleko ispod prosjeka EU, dok se u okviru EU najbolje možemo usporediti s Grčkom koja postiže slične rezultate.¹⁵²

U više navrata dokazano je kako je jedan od popratnih motiva rastućeg trenda emigriranja visokoobrazovanih neučinkovitost vlade, netransparentno tržište rada i s time povezano prevladavajuće koruptivno okruženje. Ono što zemlje Srednje i Istočne Europe, kao zemlje iseljavanja, čini manje privlačnima od zemalja Zapadne Europe, jesu visoka korupcija, neučinkovitost i podobnost državnog sustava, te stoga nemogućnost uspostave pravne države. Takvo nekvalitetno ozračje zemlje Srednje i Istočne Europe čini nesposobnima ne samo za

¹⁵⁰ <http://ec.europa.eu/eurostat/news/themes-in-the-spotlight/labour-day-2018> , 01.05.2018.

¹⁵¹ <https://beta.index.hr/vijesti/clanak/porazni-podaci-eurostata-znate-li-koliko-je-u-hrvatskoj-radnika-na-svakog-neradnika/1042158.aspx> , 02.03.2018.

¹⁵² <https://beta.index.hr/vijesti/clanak/porazni-podaci-eurostata-znate-li-koliko-je-u-hrvatskoj-radnika-na-svakog-neradnika/1042158.aspx> , 02.03.2018.

zadržavanje vlastitih državljana, već i za privlačenje strane visokokvalificirane radne snage. Jer, kako mogu privući strani ljudski kapital kada nisu u stanju zadržati ni vlastiti ljudski kapital?

Sukladno u odjeljku 2.1. istaknutoj korelaciji između rasta stope korupcije i rasta stope iseljavanja visokokvalificiranih emigranata, izložit će se relevantni podaci o rangiranju zemalja Srednje i Istočne Europe, a prema zastupljenosti korupcije u pojedinoj od njih. Rezultati istraživanja *Transparency International- „the global coalition against corruption“* pokazuju da se RH nalazi na relativno lošoj poziciji u odnosu na ostale zemlje Srednje i Istočne Europe (49. mjesto), gore od RH pozicionirane su samo Bugarska (43.), Rumunjska (48.), te Albanija (38.).¹⁵³

Kao što je već spomenuto, odljev mozgova ne mora nužno predstavljati problem ukoliko je država sposobna upravljati migracijskim tokovima, te postojeći gubitak nadomjestiti novom radnom snagom (strani imigranti i/ili vlastiti državljani-povratnici). U tom kontekstu, korisno je dati uvid u broj onih koji su se u posljednjoj godini izračuna (2016.) uselili u zemlje Srednje i Istočne Europe. Prema podacima Eurostata, najveći priljev stanovništva u 2016. zabilježen je u Poljskoj (208.302).¹⁵⁴ Rumunjska također bilježi veliki broj useljenika (137.455), kao i Češka (64.083), dok su Slovačka i Latvija u 2016. imale najmanji broj imigranata.¹⁵⁵ Hrvatska se s brojkom od 13.985 nalazi na sredini ljestvice, te u usporedbi s brojem iseljenih iste godine i dalje zadržava trend negativnog migracijskog salda. U kontekstu imigracija, važno je zamijetiti pozitivnu pojavu sve većeg vraćanja iseljenog stanovništva koja je zahvatila Poljsku, a iz koje se „nakon ulaska u EU 2004. u prvoj fazi iselilo između 3 i 4 milijuna Poljaka, oko 10% stanovništva“¹⁵⁶. Vodeći se za pozitivnim primjerom Poljske, te imajući na umu da je RH ipak 10 godina kasnije pristupila EU, „ako se kroz isti, 15-godišnji period u Hrvatsku počne vraćati veći dio onih koji sada odlaze, to će se pokazati kao prednost za Hrvatsku jer će se u nju vraćati “EU Hrvati” s naučenom radnom etikom i dodatnim znanjima, vještinama, kvalifikacijama i novcem stečenim u razvijenim gospodarstvima“.¹⁵⁷ No, kako bi se zaista mogla ocijeniti uspješnost migracijskih politika u zemlji (balansiranje priljevom i odljevom stanovništva), broj useljenih mora se dovesti u korelaciju s brojem iseljenih. Kako podaci Eurostata govore, one zemlje koje su imale najveći priljev stanovništva

¹⁵³ Transparency International, *Corruption Perceptions Index*, 2017., dostupno na:

https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017, 10.03.2018.

¹⁵⁴ <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00176&plugin=1>, 10.03.2018.

¹⁵⁵ *ibid.*

¹⁵⁶ <https://www.vecernji.hr/premium/u-4-godine-u-eu-se-iselilo-5-posto-hrvata-i-to-ni-je-tragedija-1179949> 13.03.2018.

¹⁵⁷ *ibid.*

(Poljska i Rumunjska) ujedno imaju i najveći odljev stanovništva, a one zemlje koje nisu imale veliki priljev stanovništva (u koju skupinu spada i RH), ipak bilježe veliki odljev stanovništva. Nadalje, od svih zemalja Srednje i Istočne Europe (zemlje članice EU) jedino Slovačka (koja je zanimljivo imala najmanji priljev stanovništva) zajedno sa Češkom, Slovenijom, Mađarskom i Estonijom u 2016. bilježi pozitivan migracijski saldo. Od svih zemalja Srednje i Istočne Europe s negativnim migracijskim saldom (među kojima je i RH), Rumunjska ima najveći (-70.123).¹⁵⁸ Nadalje, odljev visokokvalificirane radne snage ima za negativan učinak smanjenje BDP-a zemlje iseljavanja, a u kojem omjeru se gubitkom populacije BDP smanjuje, ovisi o trajanju emigracija, kao i dobroj i obrazovnoj strukturi emigranata.¹⁵⁹ Nadalje, trajni gubitak visokoobrazovanih za privatni sektor znači smanjenje aktivnosti i produktivnosti, za državu smanjenje konkurentnosti u odnosu na druge države, a u odnosu na BDP zemlje iseljavanja to znači povećanje socijalnih izdataka i u konačnici gledano u okviru EU, usporavanje procesa približavanja zemalja Srednje i Istočne Europe Zapadnoj Europi u smislu ekonomskog rasta i razvoja.¹⁶⁰ S obzirom da je BDP svake države realni pokazatelj njezine ekonomske i gospodarske moći, te imajući na umu da migracije dugoročno gledano mogu imati izravan utjecaj na potencijalni rast BDP-a, u nastavku je prikazana tablica 1 u kojoj se može vidjeti rast realnog BDP-a u zemljama članicama EU, uključujući zemlje Srednje i Istočne Europe, na koje je stavljen fokus. Najviši rast BDP-a unutar skupine zemalja Srednje i Istočne Europe između 2006. i 2016. zabilježen je u Poljskoj (3,5%) i Slovačkoj (3,1 %), dok je recimo u RH kretanje realnog BDP-a bilo negativno.¹⁶¹

¹⁵⁸Eurostat,<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00177&plugin=1>, 10.03.2018.

¹⁵⁹ Zakharova D., et al., op. cit. u bilj. 27, str. 7.

¹⁶⁰ *ibid.*, str. 7- 8

¹⁶¹Eurostat,http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP/hr 22.03.2018.

Tablica 1.: Rast realnog BDP-a, 2006. – 2016.

(postotna promjena u usporedbi s prethodnom godinom; % godišnje)

Izvor: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Real_GDP_growth_2006-2016 \(%25 change compared with the previous year; %25 per annum\) YB17.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Real_GDP_growth_2006-2016 (%25 change compared with the previous year; %25 per annum) YB17.png)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Average 2006- 2016
EU-28 (*)	3.3	3.1	0.4	-4.4	2.1	1.7	-0.5	0.2	1.6	2.2	.	0.7
Euro area (EA-19) (*)	3.2	3.0	0.4	-4.5	2.1	1.5	-0.9	-0.3	1.2	2.0	.	0.5
Belgium	2.5	3.4	0.7	-2.3	2.7	1.8	0.1	-0.1	1.6	1.5	1.2	1.1
Bulgaria	6.9	7.3	6.0	-3.6	1.3	1.9	0.0	0.9	1.3	3.6	3.4	2.2
Czech Republic	6.9	5.5	2.7	-4.8	2.3	2.0	-0.8	-0.5	2.7	4.5	2.4	1.6
Denmark	3.9	0.9	-0.5	-4.9	1.9	1.3	0.2	0.9	1.7	1.6	1.3	0.4
Germany	3.7	3.3	1.1	-5.6	4.1	3.7	0.5	0.5	1.6	1.7	1.9	1.2
Estonia	10.3	7.7	-5.4	-14.7	2.3	7.6	4.3	1.4	2.8	1.4	1.6	0.7
Ireland	5.9	3.8	-4.4	-4.6	2.0	0.0	-1.1	1.1	8.5	26.3	5.2	3.4
Greece	5.7	3.3	-0.3	-4.3	-5.5	-9.1	-7.3	-3.2	0.4	-0.2	0.0	-2.7
Spain	4.2	3.8	1.1	-3.6	0.0	-1.0	-2.9	-1.7	1.4	3.2	3.2	0.3
France	2.4	2.4	0.2	-2.9	2.0	2.1	0.2	0.6	0.9	1.1	1.2	0.8
Croatia	4.8	5.2	2.1	-7.4	-1.7	-0.3	-2.2	-1.1	-0.5	1.6	2.9	-0.2
Italy	2.0	1.5	-1.1	-5.5	1.7	0.6	-2.8	-1.7	0.1	0.8	0.9	-0.6
Cyprus	4.5	4.8	3.9	-1.8	1.3	0.3	-3.2	-6.0	-1.5	1.7	2.8	0.2
Latvia	11.9	9.9	-3.6	-14.3	-3.8	6.4	4.0	2.6	2.1	2.7	2.0	0.6
Lithuania	7.4	11.1	2.6	-14.8	1.6	6.0	3.8	3.5	3.5	1.8	2.3	1.9
Luxembourg	5.2	8.4	-1.3	-4.4	4.9	2.5	-0.4	4.0	5.6	4.0	4.2	2.7
Hungary	3.9	0.4	0.9	-6.6	0.7	1.7	-1.6	2.1	4.0	3.1	2.0	0.6
Malta	1.8	4.0	3.3	-2.5	3.5	1.4	2.6	4.5	8.3	7.4	5.0	3.7
Netherlands	3.5	3.7	1.7	-3.8	1.4	1.7	-1.1	-0.2	1.4	2.0	2.2	0.9
Austria	3.4	3.6	1.5	-3.8	1.9	2.8	0.7	0.1	0.6	1.0	1.5	1.0
Poland	6.2	7.0	4.2	2.8	3.6	5.0	1.6	1.4	3.3	3.8	2.7	3.5
Portugal	1.6	2.5	0.2	-3.0	1.9	-1.8	-4.0	-1.1	0.9	1.6	1.4	-0.2
Romania	8.1	6.9	8.5	-7.1	-0.8	1.1	0.6	3.5	3.1	3.9	4.8	2.4
Slovenia	5.7	6.9	3.3	-7.8	1.2	0.6	-2.7	-1.1	3.1	2.3	2.5	0.8
Slovakia	8.5	10.8	5.6	-5.4	5.0	2.8	1.7	1.5	2.6	3.8	3.3	3.1
Finland	4.1	5.2	0.7	-8.3	3.0	2.6	-1.4	-0.8	-0.6	0.3	1.4	0.1
Sweden	4.7	3.4	-0.6	-5.2	6.0	2.7	-0.3	1.2	2.6	4.1	3.2	1.7
United Kingdom	2.5	2.6	-0.6	-4.3	1.9	1.5	1.3	1.9	3.1	2.2	1.8	1.1
Iceland	5.0	9.4	1.5	-6.9	-3.6	2.0	1.2	4.4	1.9	4.1	7.2	2.0
Norway	2.4	2.9	0.4	-1.6	0.6	1.0	2.7	1.0	1.9	1.6	1.0	1.1
Switzerland (*)	4.0	4.1	2.3	-2.1	3.0	1.8	1.0	1.8	2.0	0.8	.	1.6
Montenegro	-2.7	3.5	1.8	3.4	.	.
The former Yugoslav Republic of Macedonia	5.1	6.5	5.5	-0.4	3.4	2.3	-0.5	2.9	3.6	3.8	2.4	2.9
Albania (*)	5.9	6.0	7.5	3.4	3.7	2.5	1.4	1.0	1.8	2.6	.	3.3
Serbia	4.9	5.9	5.4	-3.1	0.6	1.4	-1.0	2.6	-1.8	0.8	2.8	1.3
Turkey (*)	7.1	5.0	0.8	-4.7	8.5	11.1	4.8	8.5	5.2	6.1	.	4.9
Kosovo (*)	.	.	.	3.6	3.3	4.4	2.8	3.4	1.2	4.1	.	.
China (including Hong Kong) (*)	12.7	14.2	9.7	9.4	10.6	9.5	7.9	7.8	7.3	6.9	.	9.2
Japan	1.4	1.7	-1.1	-5.4	4.2	-0.1	1.5	2.0	0.3	1.2	1.0	0.5
United States	2.7	1.8	-0.3	-2.8	2.5	1.6	2.2	1.7	2.4	2.6	1.6	1.3

Note: based on chain linked volumes.

(*) Average 2006-2015 instead of 2006-2016.

(*) This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSCR 1244/1999 and the ICJ Opinion on the Kosovo declaration of independence.

Source: Eurostat (online data code: naida_10_gdp), OECD and World Bank

Iako zemlje Srednje i Istočne Europe teško mogu konkurirati Zapadnoj Europi, uzimajući u obzir prethodno elaborirane podatke o objektivnim pokazateljima njihove uspješnosti, ipak postoji određena doza optimizma u pogledu konvergencije Istoka Europe Zapadu. Konkretno, Srednja i Istočna Europa se po razini BDP-a sve više približava Zapadnoj Europi, a neke države, poput recimo Slovenije i Češke, po razini BDP-a *per capita* su čak pretekle pojedine zemlje južnog dijela EU (Grčku i Portugal).¹⁶² Unatoč opravdanom optimizmu u tom pogledu, treba uzeti u obzir da BDP *per capita* nije jako dobar pokazatelj stvarnog životnog standarda i ekonomskih mogućnosti na individualnoj razini te da i dalje zabrinjavaju ostali faktori, poput stope nezaposlenosti koja je u zemljama Srednje i Istočne Europe daleko veća nego u

¹⁶² Schellinger A., *Brain Drain - Brain Gain: European Labour Markets in Time of Crisis*, Zaklada Friedrich Ebert, 2015.-2017., str. 48.

zemljama Zapadne Europe. Nadalje, zanimljivo je kako su troškovi života u zemljama Srednje i Istočne Europe gotovo isti kao u zemljama Zapadne Europe, dok po pitanju visine plaća te zemlje i dalje uvjerljivo zaostaju za zemljama Zapadne Europe.¹⁶³ Što, gledajući s ekonomskog aspekta, zasigurno predstavlja poticaj iseljavanju iz zemalja Srednje i Istočne Europe, a ujedno podiže konkurentnost i privlačnost europskog Zapada.

Sve u svemu, visoke stope nezaposlenosti, nizak životni standard, te spor i kompleksan proces razvoja Srednje i Istočne Europe, čini te zemlje manje privlačnima ne samo za vlastite već i strane državljane, što rezultira sve većom stopom iseljavanja visokoobrazovanih. Dakle, širenje EU na nove zemlje članice srednjeg i istočnog dijela Europe, te politika EU o stvaranju jedinstvenog tržišta rada i slobode kretanja radnika, okidač su do sada nezapamćenog odljeva visokoobrazovanih (*brain drain*) u zemljama Srednje i Istočne Europe, dok je istovremeno u Zapadnoj Europi zabilježen do sada najveći priljev istoimenih (*brain gain*). U prilog tome govori i podatak da je ukupni udio visokoobrazovanih u zemljama Srednje i Istočne Europe manji od udjela visokoobrazovanih koji su emigrirali u zemlje Zapadne Europe.¹⁶⁴

¹⁶³ Schellinger A., op. cit. u bilj. 161, str. 49.

¹⁶⁴ *ibid.*, str. 86.

6. ZAKLJUČAK

Iako trend emigriranja za RH ne predstavlja nikakvu novost s obzirom da je RH tradicionalno zemlja iseljavanja, suvremeni emigracijski val ostavio je jaki dojam na hrvatsko društvo. Razlog tome je što suvremeni emigracijski val rastuće obuhvaća visokoobrazovane koji čine ključan dio ukupnog ljudskog potencijala RH. Problem je to koji prodire u sve pore društvene zajednice i koji jednako pogađa sve građane RH, a posebno zabrinjava kada se promatra u kontekstu popratnih negativnih okolnosti kao što su nepovoljna demografska situacija, visoka stopa nezaposlenosti mladih i nizak udio visokoobrazovanih u ukupnom postotku hrvatskog stanovništva. Relevantnost ove teme najbolje pokazuje činjenica da je RH od pristupanja EU do danas izgubila oko 5% stanovništva, te se procjenjuje da je recentni emigrantski val uzrokovao gubitak od 13% potencijalnog BDP-a. Također u skupini zemalja Srednje i Istočne Europe, RH zajedno je s Rumunjskom, Bugarskom i Slovačkom najviše izložena problemu iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva. Razlog tome je prvenstveno sveprisutni deficit visokokvalificirane radne snage u RH (prema podacima EU Youth Report 2015, udio visokoobrazovanih u RH je 18,5 %, a europski prosjek je 26%). Uz to, klijentelizam i korupcija jedan su od glavnih čimbenika u usporavanju razvoja svakog pa tako i hrvatskog društva, s obzirom da se u takvom okruženju cijeni podobnost i političke, rodbinske veze, a ne izvrsnost i kompetentnost, što naposljetku demotivirajuće djeluje na one visokoobrazovane, koji usprkos svojim znanjima i vještinama, moraju čekati na priliku za napredovanje koja često ovisi o subjektivnim, pristranim kriterijima. Stoga, politička obojenost hrvatskog društva koči kreativni razvoj i napredak znanosti i dovodi u pitanje opstanak hrvatskog obrazovnog i znanstvenog sustava u budućnosti. Nadalje kolektivni pesimizam stvoren među mladima, doveo je do poražavajućih rezultata provedenih istraživanja, koja govore o sve većoj odlučnosti mladih da napuste zemlju. Među čestim problemima samoaktualizacije mladih navode se visoka stopa nezaposlenosti, nemogućnost ostvarenja ozbiljnijeg utjecaja na nositelje državne vlasti putem recimo političke participacije, što najčešće rezultira njihovom političkom indiferentnošću, suočavanje sa surovom realnošću hrvatskog društva koju odlikuje nizak životni standard, neučinkovita zakonodavna, izvršna i sudska vlast, te na podobnosti utemeljen politički sustav, kao i nemogućnost pronalaska posla u struci koji bi im s pripadajućom visinom plaće omogućio život za koji su se školovali. Slučaj liječnika izdvojen je iz mase konkretnih primjera odljeva mozgova u RH, od kojih su neki spomenuti u okviru anegdotalne analize tog fenomena i njegovih uzroka, upravo zbog toga što kao deficitarno zanimanje koje je najskuplje za financiranje i za koje hrvatsko stanovništvo najviše osjeća da

je potrebno hrvatskom društvu predstavlja najveći izazov za RH, a ako se brzo i efikasno ne počne djelovati, ujedno i ogromni bespovratni gubitak za čitavo društvo.

Kompleksnost posljedica iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva zahtijeva prije svega ozbiljnost pristupa nositelja državne vlasti, koji je doveden u pitanje iz nekoliko razloga. Prvenstveno je to nonšalantni pristup važnosti uvođenja registra stanovništva koji bi omogućio ažurno praćenje redovitih kretanja hrvatskog stanovništva, kao i nužnosti evidentiranja udjela visokoobrazovanih u ukupnom postotku iseljeničtva, s kojim podacima Državni zavod za statistiku trenutno ne raspolaže. Nadalje, to je i problem nedostatka političke volje za ulaganje u obrazovanje, što nam pokazuje zastoj u provođenju kurikularne reforme. U kontekstu izloženosti liječničkog sektora odljevu mozgova, problem predstavlja nespremnost države da odgovori na potrebe liječnika koji ukazuju na nedostatke zdravstvenog sustava i šireg besćenja meritokratskih zasluga. Također, nedovoljna usmjerenost na stvarne potrebe tržišta rada, nedostatak sustavnog ulaganja i suočavanja s realnom slikom trenutnog stanja u RH, te konstantno u javnosti isticanje 'pozitivnih učinaka' odljeva mozgova kao što su to novčane doznake kao financijski nadomjestak za gubitak ljudskog kapitala, i zamjetno snižene opće stope nezaposlenosti vodi ka tome da se svi zapitamo je li RH uopće voljna i željna stati na kraj aktualnom povećanom trendu iseljavanja.

Postojeće mjere suzbijanja odljeva mozgova u RH kao što je to primjerice mjera subvencioniranja stambenih kredita u svrhu demografske obnove društva i smanjenja iseljavanja mladih obitelji te mjere financijske potpore za zapošljavanje mladih pokazuju tek stidljive pokušaje oformljenja konkretnog paketa državnih politika koji bi potencijalno na duži rok u RH uzrokovao vidljivi pomak u rješavanju aktualnog problema iseljavanja visokoobrazovanih.

Ulazak RH u EU okidač je aktualnog vala odljeva mozgova iz RH. Za RH pristupanje EU znači suočavanje s izazovima europskih politika u vidu načela otvorenosti tržišta i slobode kretanja radnika unutar EU, u okviru kojih je EU na potpuno legitiman način otvorila vrata Zapadne Europe hrvatskim državljanima. Slobodno se može reći kako je RH nakon ulaska u EU, u nedostatku adekvatnih migracijskih mjera i politika, ostala zatečena razmjerom odvijanja suvremenog emigracijskog vala, kao što je slučaj i s ostalim post-tranzicijskim zemljama koji s RH dijele brojne ekonomske odrednice, a u okviru koje skupine je RH jedna od najugroženijih. Temeljem komparativne analize RH i ostalih novih članica EU, jasno je da zemlje Srednje i Istočne Europe trebaju biti svjesne ozbiljnosti, jačine i brzine napredovanja

suvremenog emigracijskog vala te u tom smjeru raditi na strategiji prevencije odljeva mozгова, zatim na povratku vlastitog ljudskog kapitala, ne zanemarujući pritom potrebu otvaranja tržišta rada prema stranim državljanima.

Stoga, svjesna značaja problema odljeva mozгова, vlastite dugotrajne iseljeničke tradicije i konkurentnog okruženja EU, RH treba oformiti dubinske mjere u cilju podizanja vlastite konkurentnosti u odnosu na zemlje Zapadne Europe, kao poželjne destinacije hrvatskih emigranata. Konkurentno okruženje može se stvoriti jačanjem državnih institucija povećavajući njihovu učinkovitost te poboljšavanjem ekonomskih prilika, s obzirom da se takvi čimbenici primarno navode kao potisni faktori u zemljama iseljavanja, odnosno privlačni faktori u zemljama useljavanja.

S ciljem stvaranja nepodobnog, na meritokratskim kriterijima utemeljenog državnog sustava, država bi trebala štititi znanstvenu zajednicu od političkih utjecaja i ulagati u znanost i znanstvene projekte međunarodne prepoznatljivosti te mijenjati percepciju u javnosti o tome što su prave društvene vrijednosti i kako je znanost jedna od njih, pružajući tako znanstvenicima financijsku sigurnost i društvenu potporu u provedbi znanstvenih istraživanja. Prvenstveno je potrebno ulaganje s ciljem preventivnog djelovanja na odlazak pojedinaca onih struka koje su najugroženije odljevom mozгова, kao što su zdravstveni, tehnološki i znanstveni sektor. Kroz prizmu slučaja liječnika u Hrvatskoj i izloženog problema pokušaja zadržavanja visokokvalificirane deficitarne radne snage represivnim mjerama umjesto sustavnim ulaganjima, jasno je prikazana problematika ispravnosti hrvatskog pristupa i njegove posljedice na cjelokupno društvo. Nadalje, RH ne bi trebala raditi samo na zadržavanju postojećeg znanstvenog i stručnog kadra već modernizacijom obrazovanja potaknuti stvaranje buduće generacije visokoobrazovanih. Modernizacija obrazovanja ima višestruki pozitivan učinak na pojavu odljeva mozгова s obzirom da potencijalno motivira mlade na ostanak u zemlji, stvarajući pritom budući ljudski kapital koji će eventualno nadomjestiti onaj izgubljeni, što može ublažiti negativne posljedice odljeva mozгова, te naposljetku može predstavljati privlačni faktor u odnosu na strani ljudski kapital. Višestrani proces modernizacije obrazovanja podrazumijeva ulaganje u tzv. STEM područje, poboljšanje suradnje poslovnog sektora i obrazovnih institucija u svrhu pripremanja mladih za tržište rada ranijim stjecanjem praktičnog znanja, te obveznu provedbu kurikularne reforme. U cilju ublažavanja posljedica iseljavanja iznimno je važno poticanje tzv. kružne migracije, u kojem smislu bi RH trebala raditi na poticanju radne mobilnosti uz istovremeno osiguravanje uvjeta za povratak iseljenika, pružajući im mogućnost napredovanja unutar državnih granica s

ciljem njihovog trajnog zadržavanja. Također, RH bi trebala raditi na omogućavanju što lakše kulturološke i ekonomske reintegracije hrvatskih povratnika u hrvatsko društvo, kako oni ne bi obeshrabreni od povratka na “staro“ odustali od reintegracije i dalje emigrirali, već ostali u RH i dali intelektualni doprinos društvu znanjem i vještinama stečenim u međunarodnom okruženju, što je uz financijski doprinos putem dobiti ostvarene u inozemstvu pokazatelj kako odljev mozgova može imati svojevrsan pozitivan ishod, koji izravno ovisi o uspješnosti nacionalnih migracijskih politika.

Osim tzv. kružnom migracijom, gubitak bi se mogao nadomjestiti i stranim ljudskim kapitalom. U radu izložen generalno negativan stav Hrvata o dolasku stranaca u RH na rad, kao i recentni mizerni pokušaji privlačenja strane radne snage u RH kroz blago povećanje kvote za zapošljavanje, dovoljno govore o (ne)spremnosti RH na kompenzaciju gubitaka stranim stručnim i obrazovanim kadrom. Imajući na umu ograničenost raspoloživih sredstava RH, razumno bio bilo provesti ukidanje restrikcija u odnosu na radnike zemalja koje nisu članice EU, s obzirom da je teško očekivati priljev radne snage iz razvijenijih zemalja članica EU, u kojem smjeru emigriraju hrvatski državljani. Nadalje, nedostatak monocentričnog prostornog uređenja državnog teritorija RH koji utječe na povećani trend odljeva mozgova na način da manje razvijena područja bivaju više pogođena emigracijama, ukazuje na potrebu sprječavanja odumiranja slabije razvijenih dijelova RH, što zapravo znači ulaganje u mjere prostornog razvoja, kako bi država prvenstveno zadržala postojeće, a onda potencijalno privukla i novo stanovništvo.

Nakon pruženog uvida u stavove mladih o važnim aspektima društvenog i političkog života, može se zaključiti kako je kolektivni pesimizam među mladima produkt općeg nezadovoljstva mladih institucijama koje snose najveću odgovornost za upravljanje društvom, zatim njihov osjećaj nemogućnosti utjecaja na trenutnu situaciju putem, među ostalim, političke participacije, te negativni pogled na njihovu perspektivnu budućnost u zemlji. Dodavši tome visoku stopu nezaposlenosti mladih, mladi osjećaju da im ne preostaje ništa drugo nego napustiti zemlju u kojoj se nisu uspjeli situirati. Stoga, fokus migracijskih politika prvenstveno treba biti na mladima, s obzirom na visok rizik njihove emigracije ukoliko se preventivno ne poradi na učinkovitosti i kvaliteti čitavog državnog sustava. U cilju smanjenja stope nezaposlenosti mladih, bilo bi korisno očistiti tržište rada od klijentelističkog kadra, kako bi se za mlade otvorila nova radna mjesta, te s

ciljem omogućavanja mladima adekvatnog zaposlenja za koji su se školovali uskladiti obrazovne politike s potrebama tržišta rada, čime bi se ujedno riješio problem velikog nesrazmjera između dostupne visokoobrazovane radne snage i ograničenog broja radnih mjesta.

Odljev mozgova trenutno je gorući hrvatski problem, te je bez odlučnog, sistematičnog i ciljanog djelovanja samo pitanje vremena kada će nedostatak ljudskog kapitala dovesti do kraha hrvatskog obrazovanja, zdravstva, gospodarstva, a zatim i moralne i emocionalne potrebe za životom u domovini.

7. POPIS LITERATURE

Ariu Andrea; Squicciarini Pasquamaria, *The Balance of Brains: Corruption and High Skilled Migration*, Institut de Recherches Economiques et Sociales de l' Université catholique de Louvain, Discussion Paper 2013-10

Cooray, A.; Schneider, F., *Does corruption promote emigration? An empirical examination*, Journal of Population Economics, sv. 29., br. 1., 293-310

D. Taleski B. Hoppe, *Youth in South East Europe Lost in Transition*, Zaklada Friedrich Ebert, Berlin, 2015.

Dodani Sunita; E LaPorte Ronald, *Brain drain from developing countries: how can brain drain be converted into wisdom gain?*, Journal of the royal society of medicine, sv. 98, 487-491, 2005.

Dunja Potočnik, Vedrana Spajić Vrkaš, *Generacija osujećenih – mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća; Mladi u Hrvatskoj: sudjelovanje na tržištu rada i prostorna mobilnost*, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, 2017.

European Commission/EACEA/Eurydice, *The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report.*, Luxembourg, 2015.

Europska Komisija, *Izješće za Hrvatsku 2018. s detaljnim preispitivanjem o sprječavanju i ispravljanju makroekonomskih neravnoteža*, 2018. Eurostat,

Eurostat, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_emi4ctb&lang=en

Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00177&plugin=1>

Eurostat, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP/hr

Hrvatska gospodarska komora, Sektor za financijske institucije, poslovne informacije i ekonomske analize Odjel za makroekonomske analize, *Tržište rada u Hrvatskoj- nezaposlenost mladih, obrazovanje, radni vijek*, Zagreb, 2015.

Hrvatska liječnička komora, *Priopćenje za medije, Anketa HLK-a: Čak 60 posto mladih liječnika aktivno razmišlja o odlasku iz Hrvatske*, Zagreb, 06. 04. 2016.

Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/news/themes-in-the-spotlight/labour-day-2018>

<http://one-europe.net/brain-drain-eu>

<http://poslovnisvijet.ba/ogranicenja-slobode-kretanja-radnika-u-pravnom-sistemu-eu/>

<http://statistika.hzz.hr/statistika.aspx?tipIzvjestaja=1>

<http://www.bbc.com/news/world-europe-19213488>

<http://www.index.hr/vijesti/clanak/djikic-plagijatori-sjede-u-saboru-na-celu-ministarstva-i-u-ustavnom-sudu/970140.aspx>

<http://www.mrms.hr/pravila-o-radu-drzavljana-drzava-clanica-europske-unije-i-clanova-njihovih-obitelji-2/>

<http://www.nacional.hr/eu-youth-report-2015-mladi-i-obrazovanje-u-europskoj-uniji/>

<http://www.poslovni.hr/hrvatska/hrvatski-radnici-bez-ogranicenja-u-uk-338925>

<http://www.poslovni.hr/hrvatska/novi-trend-iseljavanja-iz-hrvatske-odlaze-oni-koji-vec-imaju-posao-335553>

<http://www.poslovni.hr/hrvatska/novi-trend-iseljavanja-iz-hrvatske-odlaze-oni-koji-vec-imaju-posao-335553>

<http://www.statisticshowto.com/probability-and-statistics/correlation-coefficient-formula/>

<https://beta.index.hr/vijesti/clanak/porazni-podaci-eurostata-znate-li-koliko-je-u-hrvatskoj-radnika-na-svakog-neradnika/1042158.aspx>

https://burzarada.hzz.hr/Posloprimac_RadnaMjesta.aspx

<https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/dubrovnik-trazi-pedijatra-minimalna-placa-12-000-kuna-osiguran-istan-i-mogucnost-dodatne-zarade-ali-se-nitko-ne-javlja---510334.html>

<https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/ivan-djickic-poslao-otvoreno-pismo-premijeru-plenkovicu-odlazim-iz-hrvatske---466722.html>

<https://net.hr/danas/hrvatska/zasto-obrazovani-odlaze-iz-hrvatske-zivot-je-prevrijedan-da-bi-se-zivjelo-ovako-trosi-se-previsje-energije-da-ne-postanes-hejter/>

<https://net.hr/danas/hrvatska/znanstvenik-koji-odlazi-u-irsku-pisao-ministrici-sustav-je-nakaradan-ne-mene-je-potroseno-milijun-kuna-a-sada-nisam-potreban/>

<https://www.dzs.hr/>

https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2013/07-01-02_01_2013.htm

https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/07-01-02_01_2015.htm

https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-02_01_2017.htm

https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-02_01_2017.htm

https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-02_01_2017.htm

<https://www.hkv.hr/izdvojeno/nae-teme/pitali-smo/17610-o-iseljavanju-mladih-i-obrazovanih-ljudi-iz-hrvatske.html>

<https://www.hkv.hr/izdvojeno/nae-teme/pitali-smo/17610-o-iseljavanju-mladih-i-obrazovanih-ljudi-iz-hrvatske.html>

<https://www.jutarnji.hr/globus/Globus-komentari/pise-velimir-sonje-nekoliko-zabluda-ovelikoj-internacionalizaciji/7249086/>

<https://www.jutarnji.hr/globus/Globus-komentari/pise-velimir-sonje-nekoliko-zabluda-ovelikoj-internacionalizaciji/7249086/>

<https://www.portalnovosti.com/put-pod-mnoge>

<https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/96191/odljev-mozgova-ivan-ikic-otiite-ako-ne-mozete-ovdje-razvijati-talent>

<https://www.srednja.hr/novosti/hrvatska/hrvatskoj-trenutno-imamo-23-466-znanstvenika-pogledajte-kojim-zvanjima-ih-najmanje/>

<https://www.srednja.hr/zbornica/nastava/evo-sto-znaci-i-koja-podrucja-obuhvaca-stem/>

<https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/university-zagreb>

<https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/university-split>

<https://www.vecernji.hr/premium/u-4-godine-u-eu-se-iselilo-5-posto-hrvata-i-to-ni-je-tragedija-1179949>

<https://www.vecernji.hr/premium/u-4-godine-u-eu-se-iselilo-5-posto-hrvata-i-to-ni-je-tragedija-1179949>

Ienciu Nicoleta Maria; Ienciu Ionel-Alin, *Brain drain in Central and Eastern Europe: new insights on the role of public policy*, Southeast European and Black Sea Studies, sv. 15, br. 3, 2015.

Ilišin Vlasta; Bouillet Dejana; Gvozdanović Ana; Potočnik Dunja, *Mladi u vremenu krize*, Institut za društvena istraživanja, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 2018.

Ivošević V; Šćukanec N., *Vodi li akademska mobilnost k odljevu mozgova?*, Institut za razvoj obrazovanja, blog, dostupno na: <http://www.iro.hr/hr/javne-politike-visokog-obrazovanja/kolumna/vodi-li-akademska-mobilnost-k-odljevu-mozgova/>

Izjava Trpimira Goluže- predsjednika Hrvatske liječničke komore, dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/hrvatska-ostaje-bez-lijecnika>

Kapural Mirta, *Sloboda kretanja radnika u proširenoj Europskoj Uniji i njezin utjecaj na Hrvatsku: Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji: ususret izazovima pregovora*, Institut za javne financije, Zagreb, 2005.

Klanjšek Rudi, *Youth (Un)employment and the Economic Situation of Youth in South East Europe, Lost in Transition?*, Eds. Klaus Hurrelmann and Michael Weichert, Sarajevo, 2015.

Knezović Sandro; Grošinić Maja, *Migration trends in Croatia*, Hanns-Seidel-Stiftung; Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb, 2017.

Kolčić I.; Čikeš M.; Boban K.; Bućan J.; Likić R.; Ćurić G.; Đogaš Z.; Polašek O., *Emigration-related attitudes of the final year medical students in Croatia: a cross-sectional study at the dawn of the EU accession*, Croat Med J., Zagreb, 2014. , sv.55., br.5.

Kosović Mateja, *Odljev mozgova kao razvojni problem nacionalne ekonomije Republike Hrvatske*, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, 2017.

Kostanjevečki Tatjana, *Psihološki aspekti nezaposlenosti: Odljev mozgova*, Zbornik radova XII. ljetne psihologijske škole, Silba, 2002.

Obadić A., *Nezaposlenost mladih i usklađenost obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada*, Ekon. Misao i praksa, br. 1, Zagreb, 2017.

Odluka o utvrđivanju godišnje kvote dozvola za zapošljavanje stranaca za kalendarsku godinu 2018., NN, br. 122/2017

Osobna korespondencija; Državni zavod za statistiku

Petroff Alisa, *Reversing the brain drain: evidence from a Romanian brain networking organization*, International Organization for Migration (IOM), sv.54., br.5., 2016.

Potočnik Dunja; Adamović Mirjana, *Iskustvo migracije i planirani odlasci mladih iz Hrvatske*, Zaklada Friedrich Ebert, Zagreb, 2018.

Pravilnik o specijastičkom usavršavanju doktora medicine (Narodne novine 100/2011, 133/2011, 54/2012, 49/2013, 139/2014, 82/2015, 116/2015, 62/2016, 69/2016, 6/2017)

Relja Renata; Reić Ercegovac Ina; Čerenić Vanja, *Potrebe, mogućnosti i namjera odlaska u inozemstvo: Analiza stavova studenata iz Splita (RH) i Sarajeva (BIH)*, Andragoški glasnik: Glasilo Hrvatskog andragoškog društva, sv. 19, br. 1-2, 2015., str. 1-21

Schellinger A., *Brain Drain - Brain Gain: European Labour Markets in Time of Crisis*, Zaklada Friedrich Ebert, 2015.-2017.

Schmid Drüner Marion, *Kratki vodič o Europskoj Uniji: Slobodno kretanje radnika*, 2018.

Spajić Vrkaš Vedrana, Potočnik Dunja, *Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća: Mladi i obrazovanje pred izazovima globalne konkurentnosti*, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, 2017.

Svjetski ekonomski forum, *The Global Competitiveness Report*, 2017-2018

Svjetski ekonomski forum, *The Global Human Capital Report*, 2017.

Transparency International, *Corruption Perceptions Index*, 2017.

Zakharova D.; Rhee A.; Raei F.; Qu H.; Mehrez G.; Ilyina A.; Ilahi N.; Ebeke C.; Dizioli A.; Christiansen L.; Atoyan R., *Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe*, Međunarodni monetarni fond, 2016.

Zaklada Friedrich Ebert: *#FivePointsOn Youth in Southeast Europe*, Sarajevo, 2018.

Zakon o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Hrvatske, NN, br. 124/11 16/12

Župarić-Iljić Drago, *Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju*, Zaklada Friedrich-Ebert, Zagreb, 2016.

INTERVJUIRANI:

Semian Mejak, odvjetnik

Alen Babacanli, specijalist hitne medicine

8. SAŽETAK

Svrha rada pod naslovom „Ključne odrednice iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva: Slučaj Hrvatske s komparativnim osvrtom na nove članice EU“ (autorice: Zara Troškot, Marija Elena Prskalo) je teorijski i praktično prikazati i raspraviti trenutno stanje u RH u pogledu aktualnog rastućeg iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva. S obzirom na kompleksnost problematike odljeva mozgova, rad nastoji pružiti sveobuhvatan pristup ključnim odrednicama tog fenomena imajući u vidu hrvatsko članstvo u EU kao okidač trenutnog vala iseljavanja. Slijedom toga, Hrvatska je analizirana komparativno s novim zemljama članicama EU i prepoznati su ključni socio-ekonomski faktori emigriranja. Naglasak rada je stavljen na uzroke, posljedice i aktere suvremenog emigracijskog vala u RH te je argumentacija potkrijepljena studijom slučaja liječnika - trenutnih i budućih iseljenika. Nakon prepoznavanja manjkavosti dosadašnjeg pristupa ovoj problematici, dodatni doprinos rada očituje se u preporukama za kreiranje javnih politika prevencije odljeva mozgova.

Ključne riječi: odljev mozgova, iseljavanje, EU, liječnici, komparativna analiza

9. SUMMARY

The purpose of a paper named 'Key Determinants of Emigration of Highly Qualified Population: The Case of Croatia with Comparative Review of the New EU Member States' (authors: Zara Troškot, Marija Elena Prskalo) is to theoretically and practically show and discuss the current state in Croatia regarding the contemporary and growing trend of emigration of highly qualified population. Having in mind the complexity of brain drain problem, the paper intends to give an overview of key determinants of the phenomenon. Consequently, Croatia is analyzed comparatively to other new member states of the EU with the recognition of the crucial socio-economic factors of emigration. Highlighted are the causes, effects and protagonists of a contemporary emigration wave in Croatia, and the arguments are supported by the case study of doctors – current and future emigrants. After recognizing the flaws of the approach to the problem so far, added contribution of the paper can be seen in the recommendations for creating public policies for preventing brain drain.

Key words: Brain Drain, emigration, EU, doctors, comparative analysis